

NIEUWSBRIEF

Het Merkske

AGENTSCHAP
NATUUR & BOS

 Vlaanderen
is natuur

staatsbosbeheer

natuurpunt

Provincie
Antwerpen

 Waterschap
Brabantse Delta

Groot dikkopje op Spaanse ruiters
foto: Wim Verschraegen

INHOUD

4 BROEDVOGELS 2018 Bart Weel

Afgelopen voorjaar zijn in totaal 14 vrijwilligers actief geweest om in 5 deelgebieden van het Merkske te kijken naar de broedvogels.

8 GRAANAKKERS EN GEELGORS Stijn Leestmans

Akkers zijn van oudsher een wezenlijk onderdeel van beekdallandschappen.

In het Merkske is dat niet anders. Momenteel zijn er in het Merkske twee soorten akkers, wintergraan- en zomergraanakkers.

12 BRAAKBALLENONDERZOEK 2017 Leo Dufraing

Dit artikel is ook verschenen in 't Bieteutje, het ledentijdschrift van Natuurpunt Markvallei. De regio waarin dit onderzoek heeft plaatsgevonden is ruimer (vallei van de Mark, zie kaart bij artikel) dan de vallei van het Merkske maar het leek ons toch een meerwaarde om dit onderzoek mee in de nieuwsbrief op te nemen.

14 AMFIBIEËN Bart Hoeymans

In dit artikel willen we de lezer een kort overzicht geven over het voorkomen van de 2 zeldzaamste amfibieënsoorten uit het Merkske, de boomkikker en de knoflookpad. Ook van de paddenoverzet Strikkensebossen / Strikkeven geven we een update.

22 REPTIELEN Johan Coertjens

In 2018 heeft Johan Coertjens, vaak bijgestaan door Leo Dufraing, een onderzoek uitgevoerd naar de Levendbarende hagedis. Het onderzoek werd getriggerd door herinneringen aan waarnemingen van levendbarende hagedis uit zijn jeugd. Van dit onderzoek is een lijvig rapport gemaakt dat aan de terrein behorende organisaties is aangeboden.

28 WAARGENOMEN LIBELLEN 2018 Jurgen Van der Schans

In het hele grondgebied van het Merkske zijn er in 2018 maar liefst 43 verschillende soorten libellen waargenomen. In het Nederlandse deel 33 soorten, in het Belgische deel 41.

30 INSECTEN IN HET MOER 2018 Dirk Eysermans

In 2018 heb ik het gebied 9 keer bezocht waarbij mijn aandacht voornamelijk uitgaat naar libellen en juffers. Indien mogelijk verleg ik mijn focus ook naar diverse andere soortgroepen. In dit artikel geef ik een korte samenvatting per soortgroep.

33 FOTOMONITORING MERKSKE Wim Verschraegen

Sinds 2010 wordt aan fotomonitoring gedaan in de vallei van het Merkske. Periodiek (elke 2 maanden) worden foto's genomen in een bepaald gebied op steeds dezelfde punten. Deze punten werden vooraf bepaald door de beheerder van het gebied (Natuurpunt, Natuur en Bos of Staatsbosbeheer).

34 BEHEER Bart Hoeymans & Ted Overmeer

Een uitgebreide rapportage rond beheer is niet mogelijk in deze nieuwsbrief. Hierdoor beperken we ons tot een samenvatting van de belangrijkste beheerwerken. Deze samenvatting heeft betrekking op de terreinen in eigendom bij Staatsbosbeheer, Natuurpunt Markvallei en Natuur en Bos.

42 HET MERKSKE IN NIEUW JASJE Liza Van Velzen

De infopanelen en folders van Het Merkske zijn al een poosje verouderd

terug langs Raaijkesschoor

diepe herfst aan de late kant
boven roeien twee zwarte dolken
het laatste stukje Nederland

in een els vliegt een fazant
de zon verschijnt onder de wolken
het broekbos staat in brand

Koen Verschueren

BROEDVOGELS 2018

Bart Weel

Afgelopen voorjaar zijn in totaal 14 vrijwilligers actief geweest om in 5 deelgebieden van het Merkske te kijken naar de broedvogels.

Er werd fantastisch werk geleverd en dat vertaalt zich in 100 waargenomen vogelsoorten waarvan 64 als broedvogel aanwezig. In totaal waren deze 64 soorten goed voor niet minder dan 696 territoria.

De vijf gebieden die door deze vrijwilligers zijn onderzocht waren achtereenvolgens: de Castelreesche heide, Ginhoven-Markske, de Witte bergen, het Groeske en Steenen brug. De eerste twee gebieden zijn in oppervlakte het grootst en hebben een behoorlijk aantal verschillende biotopen wat ook terug komt in de gevonden territoria (zie overzichtstabel territoria per deelgebied).

De Castelreesche heide werd in totaal 9 keer bezocht in de periode begin maart tot half juni. Hiervan waren vijf bezoeken volledig dekkend en tijdens de eerste uren van de dag, de overige vier deelbezoeken werden in de loop van de ochtend en 1 in de avond gedaan. In totaal goed voor 35,5 uren veldwerk en een totaal van 538 waarnemingen die in Avimap werden ingevoerd. Er werden 76 soorten ingevoerd waarvan 46 soorten met 1 of meerdere territoria. Na geautomatiseerde clustering bleven hier 168 territoria van over.

Ginhoven-Markske werd met 5 volledige bezoeken en 7 deelbezoeken bezocht, goed voor ongeveer 35 uren veldwerk. In totaal werden 678 stippen van waargenomen vogels ingevoerd. Het betrof hier 83 soorten waarvan er 48 met één of meerdere territoria aanwezig waren. In totaal werden 269 territoria vastgesteld.

De Witte bergen werden 8 keer bezocht. Omdat het gebied vrij uitgestrekt is was het voor 1 teller niet mogelijk om het hele gebied op een ochtend te inventariseren. Daarom is het gebied opgedeeld in 2 delen die steeds na elkaar werden bezocht. Er werd slechts 1 keer om 6 uur 's morgens begonnen, de overige ochtendtellingen begonnen rond 07.00 uur. Er werd 1 avond bezoek gebracht en in totaal werd 21 uur aan veldwerk besteed. Tijdens deze bezoeken werden 246 stippen ingevoerd van 56 soorten. Hiervan hadden 38 soorten 1 of meerdere territoria. In totaal konden er 147 territoria worden vastgesteld.

Het Groeske werd 4 keer bezocht en tijdens deze tellingen werd het gebied geheel doorkruist tijdens de eerste uren van de dag. In totaal werden ca 12 uur aan veldwerk besteed en konden 58 stippen worden ingevoerd van 24 vogelsoorten. Na clustering bleven hier van 22 soorten over met een totaal van 35 territoria.

Steenenbrug werd 6 keer bezocht met vijf volledige bezoeken en een deelbezoek. In totaal werden ca 13 uur aan veldwerk besteed en werden 162 vogelwaarnemingen ingevoerd van 36 vogelsoorten. Van 26 soorten waren territoria aanwezig, in totaal 96 territoria.

Soortbespreking:

Van een aantal soorten volgt hieronder en korte uitleg van de waarnemingen,

Grote Canadese gans: in de 5 telgebieden werden in totaal 6 territoria vastgesteld. 5 op de Castelreesche heide en 1 op de Witte bergen. Ook in Ginhoven-Markske werd een waarneming gedaan maar onvoldoende om als territoriumhouder te waarderen. Dit aantal valt relatief mee als je kijkt naar het voorkomen van deze soort.

Grauwe gans: alleen op de Castelreesche heide worden Grauwe ganzen als territoriumhouder vastgesteld. Hier waren zeker 11 broedpaar aanwezig en waren alle vennen door meerdere paren bezet.

Wilde eend: In alle plots werden Wilde eenden gezien en alleen in de Witte bergen onvoldoende om als territorium te waarderen. De 13 gevonden territoria zijn verdeeld over: Castelré 4, Ginhoven 6, Steenen brug 2 en Groeske 1.

Scholekster: Behalve in Steenenbrug werden overal Scholeksters gevonden. De 7 broedparen zaten respectievelijk in: Castelré 2, Ginhoven 2, Witte bergen 1 en Groeske 2. Een mooi aantal voor deze toch niet algemene weidevogel.

Kievit: De Kievit doet het nog redelijk goed in het Merkske. Vooral op Castelré voelt deze vogel zich goed thuis. Hier werden 8 territoria vastgesteld. Daarnaast nog 3 op Ginhoven en Witte bergen. 1 territorium bevindt zich op het Groeske.

Wulp: Met 13 broedparen Wulp lijkt het goed te gaan met deze vogel, hoewel 3 territoria op Castelré toch wat tegenvalt. Er werden 6 paartjes gezien op Ginhoven en 3 op de Witte bergen. Eén paartje heeft in het deelgebied Groeske gebroed.

Grutto
foto: Wim Verschraegen

Grutto: Als je Grutto's wilt zien dan moet je naar de Castelrése heide komen. Dit jaar werden hier 7 territoria vastgesteld. Een mooi aantal.

Zomertortel: het gaat zowel in België als in Nederland slecht met deze soort en het lijkt er op dat hij geheel aan het verdwijnen is. Dit jaar werd in geen enkel onderzocht plot een waarneming gedaan van deze mooie duivensoort. Mogelijk is de soort in het Merkske uitgestorven.

Koekoek: De meeste Koekoeken zaten dit jaar in Ginhoven, in dit kleinschalige gebied met veel dekkingsranden bestaan nog altijd veel ideale biotopen waar de Koekoek zich thuis voelt. Hier werden 6 territoria vastgesteld. Daarnaast nog 2 op Castelré, 1 op de Witte bergen en 1 bij Steenenbrug.

Groene specht: De Groene specht zit echt in de lift en kun je tegenwoordig overal tegenkomen. Deze soort werd dan ook in alle plots waargenomen en alleen in het Groeske zonder territoria. De in totaal 7 territoria waren verdeeld over: Castelré 1, Ginhoven 3, Witte bergen 1 en Steenenbrug 2.

Wielewaal: gelukkig lijkt het doek nog niet gevallen voor deze soort. Na enkele jaren afwezig te zijn geweest werden er dit jaar gelukkig weer 3 territoria op Ginhoven en 2 territoria op Steenenbrug waargenomen.

Veldleeuwerik: de soort van de open terreinen doet het nog redelijk in het Merkske. Het aantal van 3 territoria op Castelré valt echter tegen als je kijkt naar de grote oppervlakten (naar onze mening) geschikt habitat. Er werd 1 territoria vastgesteld op Ginhoven en de 5 territoria van de Witte bergen voldoen geheel aan de verwachting.

Spotvogel: deze soort van struwelen doet het nog altijd goed in het Merkske. In totaal werden 19 territoria vastgesteld en kwam hij in alle deelgebieden voor. 5 paar op Castelréese heide, 4 paar op

Ginhoven, 6 paar op de Witte bergen, 2 paar op Steenenbrug en 2 paar in het Groeske.

Grasmus: deze volgsoort doet het uitstekend in het Merkske met een totaal van 77 territoria in de onderzochte gebieden. Het is dan ook een algemene vogel in het Merkske die vanuit menige struweel zijn krassende laat horen.

Op de Castelréese heide werden 13 territoria vastgesteld, 27 broedpaar op Ginhoven, 24 op de Witte bergen, 10 op Steenenbrug en 3 op het Groeske. Helaas blijft het Groeske in aantallen achter op de andere gebieden.

Blauwborst: dit is een soort die zich in bepaalde deelgebieden erg thuis lijkt voelen en in aantal vooruit gaat. Hij is wel afhankelijk van moerasjes en ruige rietranden langs poelen die niet in alle deelgebieden aanwezig zijn. 2 territoria werden gevonden op de Castelréese heide, maar liefst 10 terreitoria werden waargenomen in Ginhoven en de laatste 2 waren aanwezig langs poelranden op de Witte bergen.

Roodborsttapuit: dat het goed gaat met deze soort wordt duidelijk als je kijkt naar het totale aantal territoria van 37 paar. 9 paar bevonden zich op Castelréese heide, maar liefst 16 territoria op Ginhoven, 11 op de Witte bergen en 1 in het Groeske. In telgebied Steenenbrug werd de soort niet waargenomen.

Graspieper: met de graspieper gaat het, met 14 territoria, nog redelijk in het Merkske. De slechts 2 territoria in de Castelréese heide zijn lager dan verwacht. De 6 territoria op Ginhoven en 5 op de Witte bergen voldoen mooi aan de verwachting. Op Steenenbrug werd ook 1 broedpaar waargenomen.

De boompieper is een algemene soort in het Merkske en doet het in verschillende deelgebieden erg goed. Van deze typische soort van

open plekken en bosranden werden 41 broedparen waargenomen. Alleen op Steenenbrug werden zij niet waargenomen. Verdeeld over de plots werden op de Castrelreese heide 12, Ginhoven 18, Witte bergen 9 en Groeske 2 territoria vastgesteld.

Geelgors: in totaal werden 30 territoria van geelgors vastgesteld, een prachtig aantal voor één van de troetelsoorten van het Merkske.

Vooraf in de gebieden waar akkers aanwezig zijn is de geelgors te horen. Op de Castrelreese heide werden 11 territoria vastgesteld, in Ginhoven 6 broedpaar en op de Witte bergen zelfs 13.

Samenvattende tabel met een selectie van de waargenomen soorten en het aantal aanwezige territoria per deelgebied en in totaal.

Deelgebied	Castelre	Ginhoven - Markske	Witte Bergen	Steenen brug	Groeske	Totaal
Soort						
Grote Canadese Gans	5	0	1			6
Grauwe Gans	11	0	0			11
Dodaars	2	0	2			4
Fuut	1					1
Scholekster	2	2	1		2	7
Kievit	8	3	3		1	15
Wulp	3	6	3		1	13
Grutto	7	0	0			7
Zomertortel	0	0	0			0
Koekoek	2	6	1	1		10
Steenuil			1		0	1
Ransuil			1			1
Kleine bonte specht		4				4
Zwarte specht		2	1			3
Groene specht	1	3	1	2	0	7
Torenvalk	0	0	1		0	1
Wielewaal	0	3		2		5
Matkop	0	0	1			1
Veldleeuwerik	3	1	5			9
Boerenwaluw		2	0			2
Kleine Karekiet		18	1			19
Bosrietzanger		39	2	8	4	53
Spotvogel	5	4	6	2	2	19
Sprinkhaanzanger	1	2				3
Grasmus	13	27	24	10	3	77
Boomklever	3	3		1	1	8
Boomkruiper	2	3		6	1	12
Spreeuw	1	4	3	2	1	11
Grote Lijster	0	0	0	1		1
Blauwborst	2	10	2			14
Nachtegaal	0	4				4
Roodborsttapuit	9	16	11		1	37
Gele Kwikstaart	0		1			1
Graspieper	2	6	5	1		14
Boompieper	12	18	9		2	41
Kneu	1	1	4			6
Putter	3	2	1	1		7
Geelgors	11	6	13			30
Rietgors	7	2	1			10

Nachtegal
foto: Jurgen van der Schans

Dankwoordje

Met dank aan de vrijwilligers: Jan Versmissen, Jan Voet, Leen Rigouts, Lies Horsten, Liesbeth Servaes, Paul Versmissen, Marcel Verschueren, Victor Aerts, Carlo van Boxel, Yvonne Engelen, Koen Meeuwsen, Koen Verschueren, Johan Coertjens en Stijn Leestmans

GRAANAKKERS EN GEELGORS IN HET MERKSKE

Stijn Leestmans

Akkers zijn van oudsher een wezenlijk onderdeel van beekdallandschappen.

In het Merkske is dat niet anders. Momenteel zijn er in het Merkske twee soorten akkers, wintergraan- en zomergraanakkers. De zomergraanakkers worden in het voorjaar ingezaaid met zomergraan en blijven heel de winter staan. Wintergraanakkers worden in het najaar ingezaaid met wintergraan gemengd met inheemse akkerflora en hebben een botanische doelstelling.

In dit artikel gaan we het hebben over de zomergraanakkers.

Zomergraanakkers worden in het Merkske uitsluitend aangelegd voor geelgors. Deze soort is in de jaren '80 en '90 zeer sterk achteruit gegaan en had in het Merkske begin deze eeuw nog een laatste bolwerk. Geelgorzen eten in de in winter granen en graanvelden zijn tegen dan vervangen door maïs en aardappelen.

Ginhoven-Markske werd met 5 volledige bezoeken en 7 deelbezoeken bezocht, goed voor ongeveer 35 uren veldwerk. In totaal werden 678 stippen van waargenomen vogels ingevoerd. Het betrof hier 83 soorten waarvan er 48 met één of meerdere territoria aanwezig waren. In totaal werden 269 territoria vastgesteld.

In 2007 worden in kader van de ruilverkaveling Baarle Nassau 2 tijdelijke graanakkers aangelegd op vraag van Johan Schaerlaekens (Marc en Leij) in de Castelreesche Heide. Op dat moment zijn

voorbereidingswerken bezig om landbouw uit het gebied te halen en om 3 historische vennen te graven. De akkers zijn ingezaaid met zomertarwe en hebben een groot succes in de winter. Tot 40 geelgorzen en 2 grauwe gorzen vinden hun weg naar deze twee akkers en worden in de Castelreesche Heide aangevuld door een klapekster en 5 blauwe kiekendieven!

In 2008 wordt de Castelreesche heide ingericht voor natuur en verdwijnen de graanakkers. De doelstelling is om heischrale graslanden te ontwikkelen.

Maar de graanakkers in 2007 hebben wel iets losgeweekt en vanaf dan wordt er bekeken of het mogelijk is om in de vallei van het Merkske terug graanakkers te krijgen op percelen van Staatsbosbeheer. De eerste akkers worden in het voorjaar van 2009 terug ingezaaid in het Merkske.

Vanaf dan is het een zoektocht om de juiste percelen te vinden. In de vallei van het Merkske zijn de natste percelen in natuurbeheer gegaan en de drogere in landbouwgebruik. Maar dat zijn van oudsher de locaties waar de akkers lagen en dus zijn zo goed als alle percelen in de vallei te nat om als graanakker te dienen.

Ondertussen zijn een aantal percelen gevonden die wel geschikt zijn, ook langs de Vlaamse zijde.

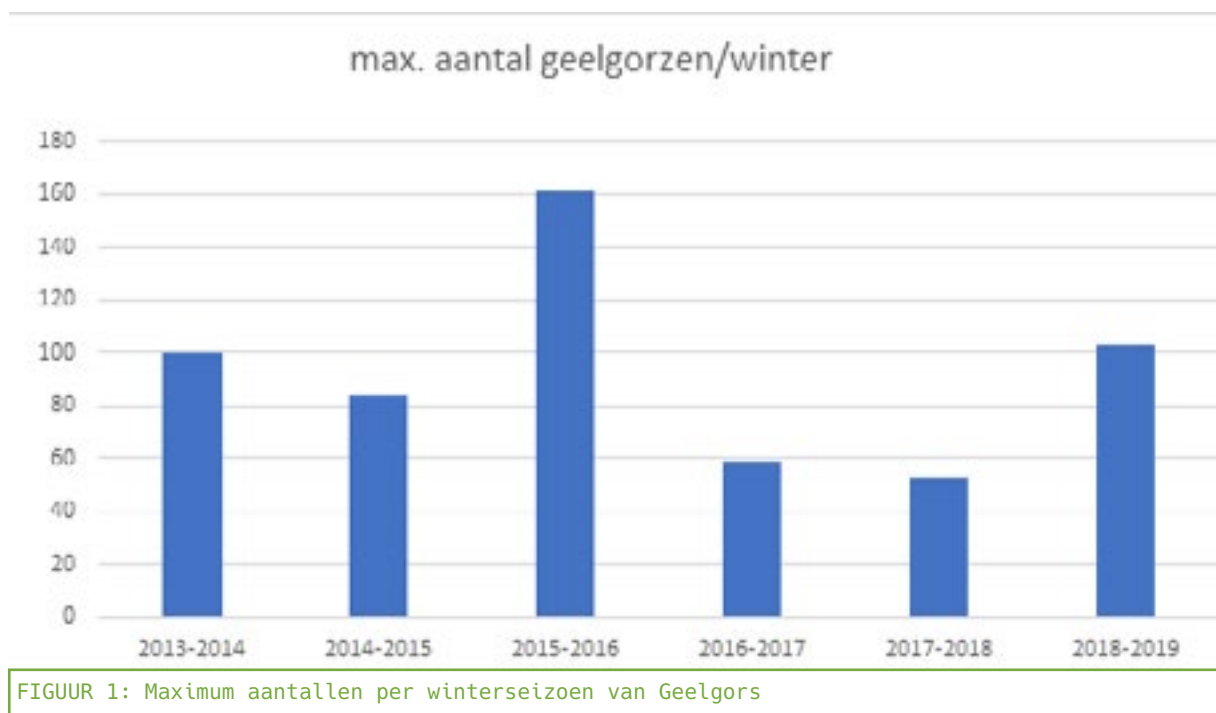
Vanaf 2013 ben ik begonnen om jaarlijks tijdens de winter de aantallen geelgorzen op te volgen die foerageren op de graanakkers. Ik tel op 1 dag alle akkers en doe dit een paar keer per winterseizoen.

Figuur 1 geeft de maximum aantallen geelgorzen per winterseizoen weer vanaf 2013.

De aantallen kunnen jaarlijks sterk verschillen. Dat heeft vooral te maken met de hoeveelheid graan dat beschikbaar is. In de winter bestaat het voedsel van geelgors vooral uit granen, maar ook graszaden. Geelgorzen mijden oliehoudende zaden zoals koolzaad of bladrammenas. De graanakkers worden best met zomertarwe of triticale (kruising tussen tarwe en rogge) ingezaaid tegen minimum van 140 kg/ha, maar liefst nog iets meer. Ze worden best jaarlijks of 2-jaarlijks bemest met stalmest om voldoende granen tot ontwikkeling te laten komen. Na een aantal jaren granen ingezaaid te hebben kan er best afgewisseld worden met een andere teelt. Boekweit of Japanse haver zijn daarvoor het meest geschikt. De graanakkers liggen het best langs de zonzijde (waar tijdens de winter vorst en sneeuw het snelste wegs melt) met in de onmiddellijke omgeving struwelen van wilgen en bramen.

Maar door droge voorjaren of natte zomers of andere weersomstandigheden kan de hoeveelheid graan dat in de winter beschikbaar is, tegen vallen. Ook zijn er in het verleden pijnlijke misverstanden opgetreden tussen beheerders en loonwerkers. Zo is de beste graanakker in de Broskens 2 jaar na elkaar gemaaid geworden waardoor geen graan beschikbaar was. Ook zijn graanakkers in het najaar terug omgeploegd geworden om er wintergraan in te zaaien.

De winter van 2015-2016 was duidelijk het beste met tot 160 geelgorzen die geteld zijn. Twee winters later hadden we dan weer een dieptepunt. Dat waren de jaren dat de beste graanakker gemaaid is geweest en dat ook andere percelen heel weinig graan bevatten. Beheerkeuze's, ongelukken met loonwerkens en weersomstandigheden hebben een directe invloed op overwintering van geelgorzen in de graanakkers.

FIGUUR 2: seizoensverloop winter 2015-2016

Niet alleen aantallen per seizoen variëren sterk maar ook tijdens het winterseizoen.

figuur 2 geeft het seizoensverloop van aantallen geelgorzen voor winter 2015-2016 weer. De winter van 2015-2016 was een uitstekende winter voor de geelgors qua voedsel in de graanakkers. Tot 160 exemplaren werden geteld in december. In november zijn de aantallen nog laag om dan heel snel te stijgen in december en dan langzaam terug te zakken richting februari. En vanaf maart gaan de aantallen terug snel achteruit.

Deze timelapse zie je ieder winterseizoen terugkomen.

Maar wat is de reden waarom het seizoensverloop ieder jaar bijna hetzelfde is? Zeker als je weet dat de aantallen tussen jaren zeer sterk verschillen!

Dat heeft verschillende redenen. De eerste reden is de geelgors zelf. Tot december vinden ze nog genoeg andere zaden in de omgeving. Vanaf december blijkbaar niet meer en komen ze massaal afgezakt naar de graanakkers. Tegen die tijd zullen er waarschijnlijk wel vogels uit Scandinavië bijgekomen zijn. De geelgors uit het Merkske is een standvogel die trekt alleen weg als er geen voedsel te vinden is. En dus eten ze dag in dag uit hun buikje vol om warm te blijven en om de koude winternachten te overleven. Maar de zaden geraken langzaam op en dan beginnen de aantallen terug te dalen. Dan komen we bij een volgende reden. Het aandeel zaad dat beschikbaar is op de graanakkers. Zodra dat begint op te geraken trekken de gorzen weg om ergens anders eten te vinden. Tegen maart

Kieming in de aar zelf
foto: Stijn Leestmans

zullen de trekvogels uit Scandinavië ook al wel langzaam naar het Noorden trekken, maar we weten niet hoeveel overwinterende vogels uit het noorden naar hier komen afgezaakt en er vogels uit de ruime omgeving naar hier komen.

Het meest cruciale moment om als vogels de winter door te komen is in de maand maart. Dat is het einde van de winter en dus het moment dat er het minste eten is. Net op dat moment zou er nog voldoende graan voorhanden moeten zijn zodat vogels in optimale conditie aan het broedseizoen kunnen beginnen. In de wetenschap noemt men dit 'the hungry gap'. Maar dat is juist het moeilijkste om onder controle te hebben omdat weersomstandigheden de opkomt en/of ontwikkeling van het graan sterk negatief kan beïnvloeden en dus minder zaden produceert.

Ook de graansoort dat ingezaaid wordt kan een invloed hebben. Er moet op gelet worden dat er graanrassen worden gekozen die niet te snel gaan legeren (platliggen). Kortstengelige graanvariëteiten in combinatie met lage stikstofbemesting zijn hiervoor het beste. Bovendien moeten de korrels zo lang mogelijk in de aren blijven zitten. Triticale scoort hiervoor het best, gevolgd door tarwe, rogge en gerst. Haver is niet geschikt want de korrels laten al vroeg in het najaar los. Op de grond gevallen korrels kiemen meestal en zijn dan verloren als vogelvoedsel. Gelegerd graan vormt een dik vochtig tapijt wat aanleiding geeft tot kieming in de aar zelf ('schot' genaamd). Dat was deze winter het geval met gerst (zie foto). Granen met een lange kafnaald zoals gerst en rogge geven ook problemen voor geelgors. De kafnaald wordt als ergerlijk ervaren bij het uitpikken van de korrel, maar als er niets anders staat beginnen ze er wel aan.

Wat is de invloed van overwinterende geelgorzen op de broedpopulatie?

Rond 2006 bestond de broedpopulatie van geelgors nog maar uit 5 tal koppels. Deze bevonden zich alleen in de Broskens. Dit is een inschatting want er zijn geen gerichte inventarisaties gedaan in de periode.

Tegen 2014 was de broedpopulatie gestegen naar ongeveer 35 broedparen. Dat is een zeer opmerkelijke toename! In de tussentijd zijn er twee ruilverkavelingen uitgevoerd, namelijk die van Baarle Nassau en Zondereigen. Hierbij is het aandeel ha natuurgebied aanzienlijk gestegen waarbij ook veel houtkanten zijn aangeplant.

Toch ben ik van mening dat deze niet (alleen) verantwoordelijk kunnen zijn voor de spectaculaire toename van geelgors. Die moet zeker ook gevonden worden in de aanleg van de graanakkers. Deze stelling wordt bevestigd dat geelgors in grote delen van Zuid-Vlaanderen na de invoering van vogelvoedselgewassen, die aangelegd worden door landbouwers in kader van agrarisch natuurbeheer (beheerovereenkomsten van de Vlaamse Landmaatschappij), sterk zijn toegenomen waardoor de soort zelfs niet langer in opgenomen in de Rode lijst voor Vlaanderen!

M.a.w. wintervoedsel is het knelpunt in ons sterk geïntensiveerd landbouwlandschap voor een gezonde populatie geelgorzen. Als het landschap (voor nestgelegenheid) in orde is (zoals het Merkske) dan kan door de aanleg van een paar ha graanakkers een gebied terug een gezonde populatie geelgorzen herbergen.

De laatste jaren heb ik de indruk dat de populatie wel lichtjes gedaald is. Gezien dat de overwinterende aantallen de afgelopen jaren wat lager waren is het best mogelijk dat dit ook een directe invloed heeft op de broedpopulatie de jaren erna. Het belang van goed ontwikkelde (veel granen beschikbaar) graanakkers tijdens de winter is dus essentieel voor een gezonde broedpopulatie.

Het belang van de populatie in het Merkske is ook voor Nederland opmerkelijk. Het is namelijk de meest westelijke populatie.

BRAAKBALLENONDERZOEK 2017 IN DE MARKVALLEI

Leo Dufraign (tekst bewerkt en kaart door Stijn Leestmans)

Dit artikel is ook verschenen in 't Bieteutje', het ledentijdschrift van Natuurpunt Markvallei. De regio waarin dit onderzoek heeft plaatsgevonden is ruimer (vallei van de Mark, zie kaart bij artikel) dan de vallei van het Merkske maar het leek ons toch een meerwaarde om dit onderzoek mee in de nieuwsbrief op te nemen.

Na 2 braakbal pluisavonden bezocht te hebben die georganiseerd werden in het BC de Klapekster was ik benieuwd naar de huidige muizenpopulatie in de vallei van het Merkske.

Met de hulp van de plaatselijke uilenspecialisten kon ik van start.

In de late lente zijn met Johan Versmissen en Johan Coertjens op meer dan 30 locaties braakballen verzameld van kerkuil, steenuil, torenvalk en ook van 1 ransuil.

De braakballen

Van de kerkuil zijn meer dan 50 braakballen per nest verzameld waarbij er op sommige plaatsen zeer kleine exemplaren (van kuikens) bij zitten, soms ook oude en recente gemengd en residu's van oude uiteengevallen ballen en dit uit 21 nesten. Enkel in de Oordeelstraat (15), Zevenhuizenlaan (35) en Den Buuck (35) zijn het er minder.

Van de steenuil hebben we materiaal van 5 plaatsen met minder dan een halve liter residu per bak, behalve op Heikant Baarle Nassau waar 4 à 5 liter is verzameld.

Braakballen van steenuilen vallen gemakkelijk uit elkaar omdat er veel zand, afkomstig van regenwormen, en vrij veel keverresten inzitten.

Van de torenvalk is ook op 5 plaatsen verzameld. Na het pluizen van een 60 tal braakballen uit 2 nesten, wat slechts enkele determineerbare kaakjes opleverde ben ik daar mee gestopt. Torenvalken verteren het bot van de prooien bijna volledig.

Van de ransuil zijn 20 braakballen verzameld door André de Pijper op de Singelheide (Baarle Nassau), ook deze zijn geploten.

Methode

Droog pluizen en de kaakjes afborstelen met een tandenborstel was te stoffering en ongezond. De braakballen werden in water gelegd met ongeveer 5% javel. Dit ontsmet het hele zaakje en de botjes worden wat gebleekt. Meer bleekmiddel gebruiken geeft een betere zuivering maar de tandjes vallen uit de kaakjes wat het determineren bemoeilijkt. Na enkele uren het water afgieten, met een puntige

pincet en een naald uitpluizen, laten drogen op papier.

Dit alles kan zonder in aanraking te komen met de materie.

Determineren

Determineren van muizenresten in braakballen is niet zo moeilijk. Met een goede determineertabel en na een honderdtal schedels werd het een routineklus. Best is wel boven en onderkaken per muis bijeen te houden als het mogelijk is, dit vergemakkelijkt het determineren. Een binoculair is gebruikt om de kaakjes te bekijken maar dat kan desnoods ook met een loupe.

Resultaten

Kerkuil

Per nest (op enkele na) zijn ongeveer 50 braakballen geploten.

In 1000 braakballen uit 21 nesten zijn 3880 muizen gevonden, dat geeft bijna 4 schedels per braakbal. In de kleine exemplaren zaten 1 of 2 muizen. Het hoogste aantal per braakbal was 10 en in enkele vond ik er 9.

Eén kerkuil verstopte in één braakbal 18 onderkaakjes van de veldmuis. Een andere uil propte in 2 ballen respectievelijk 7 en 8 schedels van de huisspitsmuis. In de Schootse hoek staken er eierschalen in een braakbal. De uil van de Pannenhoeve in Poppel spant toch de kroon met 2 vogels en liefst 12 bruine ratten waarvan er zelfs 2 volledige schedels in 1 braakbal staken. Ook 3 braakballen met enkel gebroken graan en stro (leek op silo) lagen in het nest en in de nestbak van de Oordeelstraat lagen 6 mummies (4 veldmuis en 2 ondergrondse woelmuis).

De woelrat met 3 ex. op 2 locaties is de minst waargenomen soort, daarop volgt de huismuis met 8 ex. van 6 plaatsen waarvan de pakkans door het leven binnen huis wel gering is. De overige soorten zijn in gans het gebied algemeen, waarbij de ondergrondse woelmuis (30ex.) op 15 plaatsen het minst aangetroffen is. Van de bruine rat werden 36 ex. gevonden op 14 plaatsen waarvan één derde aan de pannenhoeve te Poppel. Dwergspitsmuis (43 ex) en dwergmuis (64ex) zijn ook minder in aantal aanwezig dan de grotere soorten. De rosse woelmuis (117ex) neemt daarvan het kleinste aandeel van de prooidieren in, gevolgd door de aardmuis (444ex).

Na informatie gewonnen te hebben bij enkele biologen over bosspitsmuizen (551ex) zijn deze niet op soort gebracht. Het determineren ervan is een tijdrovend werk waarvan bepaalde schedelafmetingen zeer nauwkeurig moeten opgemeten worden

wat dan nog niet voor honderd procent de juiste soort geeft. De gewone (driekleurige)- en de tweekleurige bosspitsmuis zijn zeer verwante soorten waarvan de tweekleurige zou ontstaan zijn tijdens de laatste ijstijd uit een geïsoleerde populatie in Zuid Frankrijk. Deze is ondertussen opgeschoven in noordelijke richting en zou momenteel hier talrijker voorkomen dan de gewone bosspitsmuis.

Ransuil

In 20 braakballen zijn 66 muizen gevonden behorende tot slechts 5 soorten. Hierbij geen enkele spitsmuis omdat ransuilen deze niet vangen omdat ze afkerig zouden zijn vanwege de muskusgeur die spitsmuizen verspreiden. Er zijn geen bijvondsten gevonden.

Locaties nestkasten kerkuil

De huisspitsmuis (816ex) en de veldmuis (823ex) zijn vrijwel gelijk waargenomen en de bosmuis (904ex) is de meest gevangen prooi.

Op 4 plaatsen is een mol of resten ervan gevonden. In Meer werden een 3 tal mollen buiten voor de invliegopening op de grond gevonden (Guy Segers, mondelinge mededeling).

Steenuil

Uit het weinig verzameld braakballengruis zijn 111 muizen gedetermineerd. Enkel bij een steenuil uit Baarle Nassau zijn voldoende prooidieren gevonden (78 muizen) om enig inzicht te krijgen van de plaatselijke muizenpopulatie. Deze komt goed overeen met de resultaten van de dichts bijgelegen kerkuilenbroedsels. Er lag ook één verscheurde mol, 4 vogelsnavels (mus?), 27 meikevers en een neushoornkever tussen het gruis. In Zondereigen lagen resten van 2 kikkers in een bak. Te Reth lagen meer dan 10 muizen waarvan de kop was afgebeten (bosmuizen?). Steenuilen leggen in het voorjaar een voedselvoorraad aan. Dit is een onderdeel van de balts en ook een belangrijke reserve voor het voederen van de jongen. Op Veldbraak staken pluimen en poten van een grote vogel en de vleugeltop van een kleine vogel tussen het gruis en in een kast te Ulicoten lagen pluimen en poten van vermoedelijk merel en meerdere gebroken botten in de bak. Veel resten van kevers werden op al de plaatsen aangetroffen.

Omdat bij de steenuil de meeste schedels en onderkaakjes van muizen niet meer bijeen zitten was het niet mogelijk alles te determineren.

Conclusies

Opvallend is dat de veldmuis in het ganse gebied talrijker is dan de aardmuis behalve in de onmiddellijke omgeving van Singelheide, Ginhoven en Broskens. In die omgeving ligt het natuurgebied van het Merkske. Veldmuizen houden van drogere gebieden en komen daardoor minder voor in de vochtigere percelen van de natuurgebieden van het Merkske. Net ten oosten van Baarle (intensieve landbouw) zijn maar enkele aardmuizen gevangen in verhouding met de veldmuis en zeer veel bosmuizen.

Op de woelrat na zijn nagenoeg al de muizensoorten hier algemeen aangetroffen. De huismuis is slechts op 7 plaatsen gevonden (huisbiotoop).

De veldspitsmuis is niet gevonden, deze wordt vermeld uit het Turnhouts Vennengebied als een regelmatig waargenomen soort.

Of de zeer zeldzame waterspitsmuis (nog) aanwezig is blijft een open vraag.

Omdat er waarschijnlijk ook oudere braakballen (geschat 10%) tussen het verzameld materiaal staken geeft deze inventarisatie niet het juiste beeld van de muizenpopulatie in 2017.

Speciale dank aan de personen die mij geholpen hebben bij het tot stand brengen van deze inventarisatie.

AMFIBIEËN

Bart Hoeymans

In dit artikel willen we de lezer een kort overzicht geven over het voorkomen van de 2 zeldzaamste amfibieënsoorten uit het Merkske, de boomkikker en de knoflookpad. Ook van de paddenoverzet Strikkensebossen/Strikkeven geven we een update.

Boomkikker

(*Hyla arborea*)

2014 was het laatste jaar dat er op terrein boomkikkers werden uitgezet. Dat wil zeggen dat de populatie sinds 2015 op haar eigen benen moet staan. Aangezien het alweer van 2015 is geleden dat er een nieuwsbrief van het Merkske is verschenen, in de vorm van een rapportage van de 1000-soorten dag, is het de hoogste tijd om een stand van zaken te geven. Hieronder geven we een kort overzicht van de jaren 2015 tem 2018.

2015 was een spannend jaar omdat 2014 het laatste jaar was dat er boomkikkers in het gebied werden uitgezet, de beheerders waren vooral benieuwd naar het voortplantingssucces. Het jaar begon met 52 roepende mannetjes, een stuk minder goed dan 2014 toen we 80 dieren telden. Meer dan waarschijnlijk lag het aantal roepende dieren wel wat hoger omdat er niet geteld is op de beste avonden en waarschijnlijk kende het seizoen ook niet 1 uitgesproken piek maar werd er eerder 'in verspreide slagorde' geroepen. Wel bemoedigend was het feit dat er vanuit 21 wateren werd geroepen en deze liggen mooi verspreid over het gebied. In het landhabitat telden we maar liefst 108 jonge kikkertjes wat

aantoonde dat reproductie van de soort in het Merkske normaal geen probleem mag vormen.

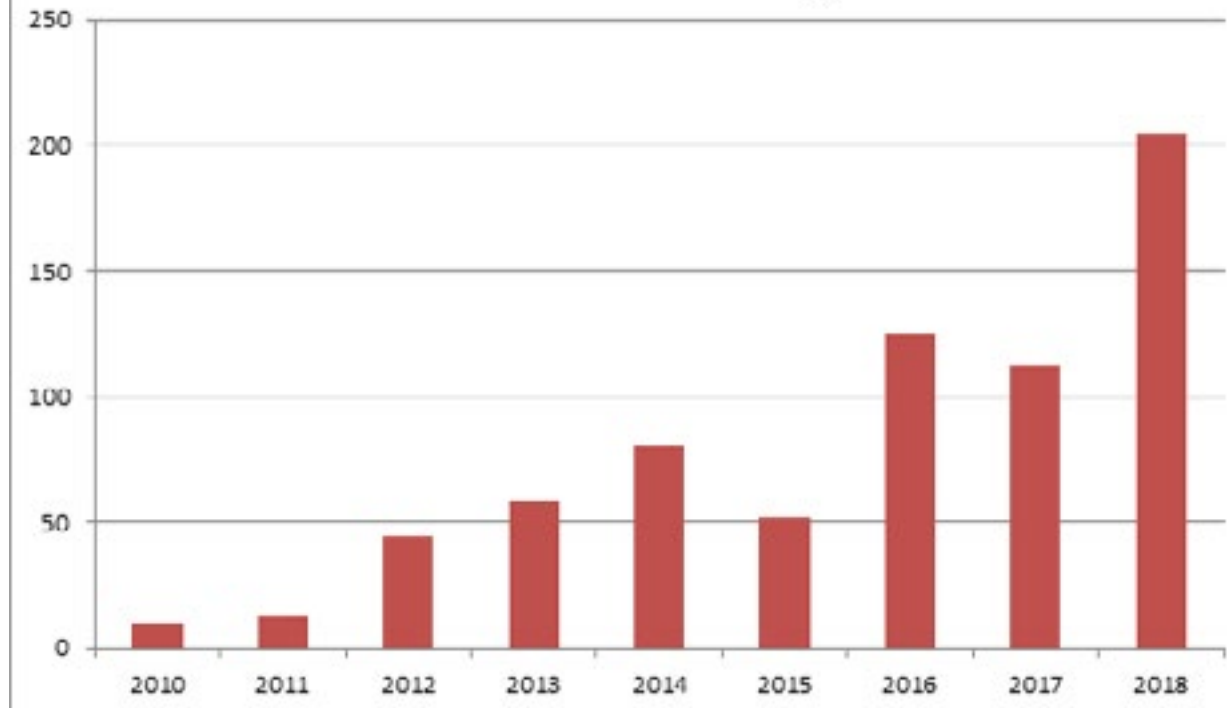
2016 was voor de boomkikker overal in Noord Brabant en de Kempen een fantastisch jaar, ook in het Merkske. Maar liefst 125 roepende mannetjes werden geteld verspreid over 16 poelen. Van één poel werd het aantal roepende mannetjes geschat op 60, dit was de eerste keer in het Merkske dat het aantal roepende mannetjes vanuit 1 poel meer dan 15 bedroeg. Sindsdien blijft deze poel met voorsprong de beste in het ganse gebied. Het voortplantingssucces was erg goed en niemand had gedacht dat we op 351 getelde juveniele boomkikkertjes zouden uitkomen!

Hoe goed 2016 was, zo slecht was **2017!** De kooractiviteit was normaal met in totaal 112 roepende mannetjes, verspreid over 19 verschillende wateren. Verschillende poelen waren goed voor 1 tot enkele mannetjes, vanuit de beste poel werden maximaal 46 boomkikkers geteld. Het voorjaar van 2017 was warm en uitzonderlijk droog waardoor een groot deel van de voortplantingswateren te vroeg op het seizoen droog vielen of de waterkwaliteit van het resterende water erg slecht was. Hierdoor is in 2017 de voortplanting van boomkikker in het gebied bijna volledig mislukt. Na lang zoek- en spuurwerk konden we toch nog een maximum van 21 juveniele dieren noteren.

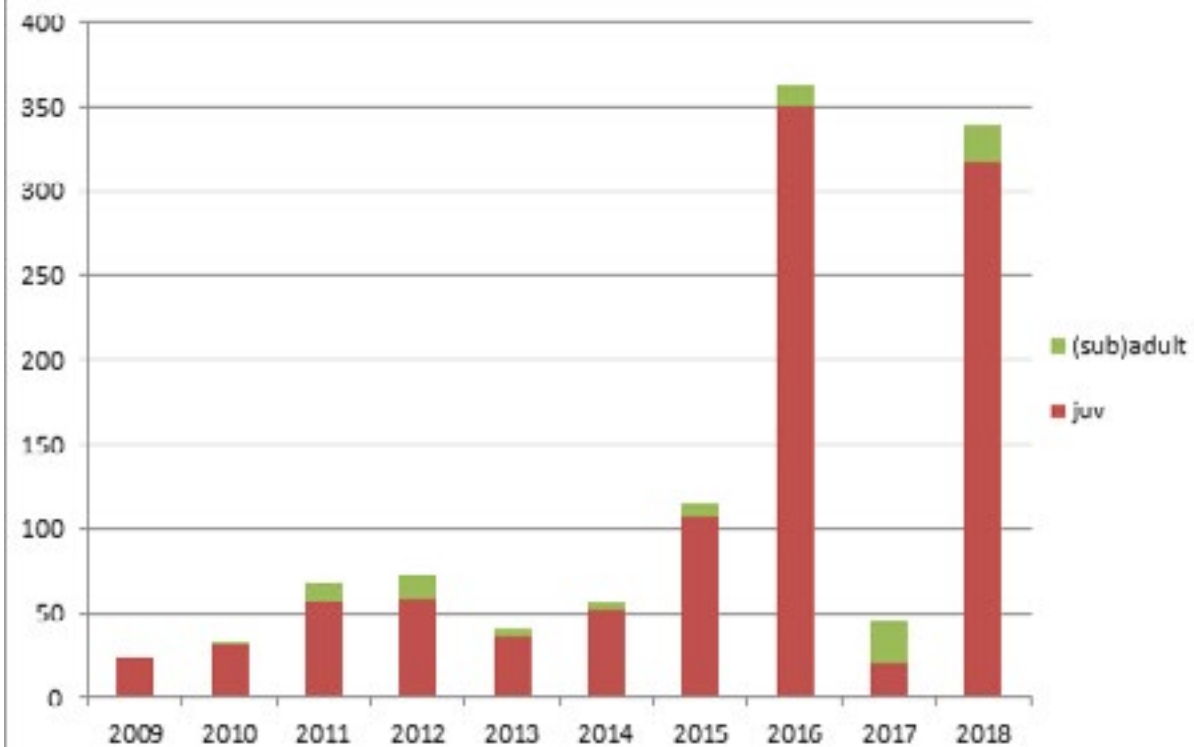
Van **2018** werd erg veel verwacht omdat:

- 1) In de poelen die in 2017 waren drooggevalen geen predatoren (vis, roofinsecten, ...) meer aanwezig waren,
- 2) Een deel van de jonge kikkertjes uit 2016 mee zou gaan doen aan de voortplanting. Met de kooractiviteit zat het alvast goed, vanuit 26 wateren werden maar liefst 205 roepende mannetjes geteld. Vanuit 6 locaties werden meer dan 10 roepende mannetjes waargenomen en vanuit de beste poel noteerden we een schatting van 65 dieren. Er werden eiklompjes en/of larven gevonden in 10 voortplantingswateren, hierbij dient vermeld te worden

Kooractiviteit ontwikkeling

Dieren landhabitat

Boomkikker
foto: Wim Verschraegen

dat er enkel gezocht is in poelen met een kooractiviteit van meer dan 5 dieren. Tijdens het onderzoek naar larven stelden we vast dat er op sommige locaties erg veel aanwezig waren. Op 19 juni werden de eerste jonge kikkertjes al in de braamstruwelen geteld, deze diertjes waren afkomstig uit een poel die snel aan het opdrogen was. Larven van boomkikker kunnen bij opwarmend water (dreigende droogval) een groeispuurt doormaken en zo toch tijdig metamorfoser. Zoals andere jaren bleek toch de periode half augustus – half september de beste periode om de juveniele kikkertjes in het landhabitat te tellen. Met een totaal van 318 jonge kikkertjes was 2018, ondanks de erg droge en hete zomer, voor de soort niet zo'n slecht jaar. Opvallend bij het tellen van de jonge kikkers in het landhabitat was het forse formaat van de diertjes, ze zagen er bijna allemaal erg gezond en weldoervoed uit. Hopelijk is dit een voorbode voor een fantastisch boomkikkerseizoen in 2019!

Knoflookpad

(Pelobates fuscus)

In de periode 2012-2015 werd er door Ravon (Reptielen Amfibieën en Vissen onderzoek Nederland) in het Merkske de knoflookpad geherintroduceerd. Wegens omstandigheden (geen geschikt materiaal, foute verlofperiodes, ...) werd deze, moeilijk te inventariseren, soort in 2016 en 2017 niet goed geteld. In 2018 hebben we het beter gedaan!

In april werden er in totaal 38 roepende dieren waargenomen vanuit 10 verschillende poelen. Dit mooie resultaat werd behaald dankzij een 10-tal nachtelijke bezoeken aan het gebied en dit gewapend met lieslaarzen en hydrofoon. Het werken met een hydrofoon (onderwatermicrofoon) is de beste manier om deze soort te inventariseren. Knoflookpadden roepen altijd onder water en produceren daar een stil 'klok-klok-klok' geluid dat meestal niet te horen is vanaf de oever.

Als de soort zich heeft voortgeplant zouden er eind juni, begin juli grote larven in het water aanwezig moeten zijn. Om het voortplantingssucces van de soort te kunnen bepalen hebben we 2, vrij kleine, poelen uitgekozen met een vrij hoge kooractiviteit (respectievelijk 9 en 6 roepende dieren). In deze 2 poelen hebben we gedurende een week 10 amfibieënfuiken (type Vermandel) in het water geplaatst met als lokaas een bolletje gehakt. Jammer genoeg hebben we geen enkele larve van knoflookpad kunnen vangen. De bijvangst waren zeker meer dan de moeite waard met 10-tallen larven en adulten van kamsalamander (*Triturus cristatus*) in beide poelen en vrij veel larven van boomkikker in 1 poel.

Het ontbreken van larven in beide poelen is opmerkelijk en toch wel verontrustend. Het blijft erg belangrijk dat we de vinger aan de pols houden willen we deze soort in het gebied behouden.

“Knoflookpadden roepen altijd onder water en produceren daar een stil ‘klok-klok-klok’ geluid”

Eén van de beste manieren om de aanwezigheid van knoflookpad in een water te kunnen vaststellen is het werken met environmental-dna (e-dna). Dit is een nieuwe methode om de aanwezigheid van soorten in een water aan te tonen. De methode is gebaseerd op het feit dat alle in het water levende dieren via uitwerpselen, huidcellen, ... DNA in het water achter laten. Door watermonsters te nemen en deze te analyseren op DNA van een doelsoort is het mogelijk de aanwezigheid van een soort in het water aan te tonen zonder dat de soort gevangen hoeft te worden. De knoflookpadden zijn in het Nederlandse deel van het Merkske geherintroduceerd, op verschillende locaties vrij kort bij de grens. Om te controleren of de soort zich wel aan de landsgrenzen houdt hebben we in 2018 een beperkt e-dna onderzoek gedaan. Op 4 verschillende plekken werd een mengstaal genomen afkomstig uit de daar aanwezige geschikte poelen. Er werden stalen genomen tijdens de periode met kooractiviteit (eind april) en op het moment dat er grote larven in het water aanwezig kunnen zijn (2de helft juni). Na analyse bleken alle stalen negatief te zijn, de soort blijft dus netjes in Nederland.

Knoflookpad
foto: Wim Verschraegen

Onderzoek met hydrofoon
foto: Bart Hoeymans

Gewone pad
foto: Wim Verschraegen

Paddenoverzet

Vanaf 2011 loopt er een padden-overzetactie in het deelgebied Strikkebossen / Strikkeven. Deze overzetactie wordt uitgevoerd door René Daems en Dominique Boone. Zij worden ondersteund door de gemeente Merksplas. De gegevens van deze overzetactie worden aan Hyla (de amfibieën en reptielen werkgroep van Natuurpunt) bezorgd die de gegevens van alle Vlaamse overzetacties verzameld en verwerkt. Ondanks de ongelooflijke inzet van de vrijwilligers gaat het niet goed met de amfibieënpopulatie in de omgeving van het Strikkeven.

Sinds de start van de overzetacties is het totale aantal overgezette dieren meer dan gehalveerd. De meest uitgesproken negatieve trend zien we bij de algemeenste soorten

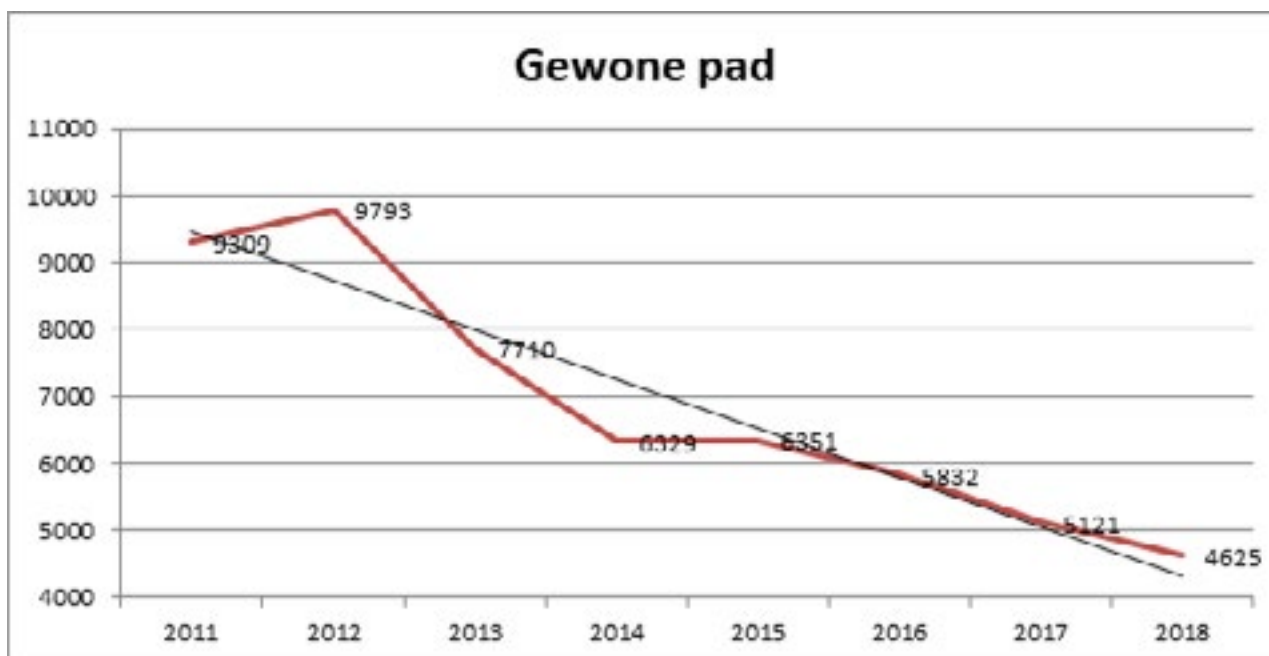
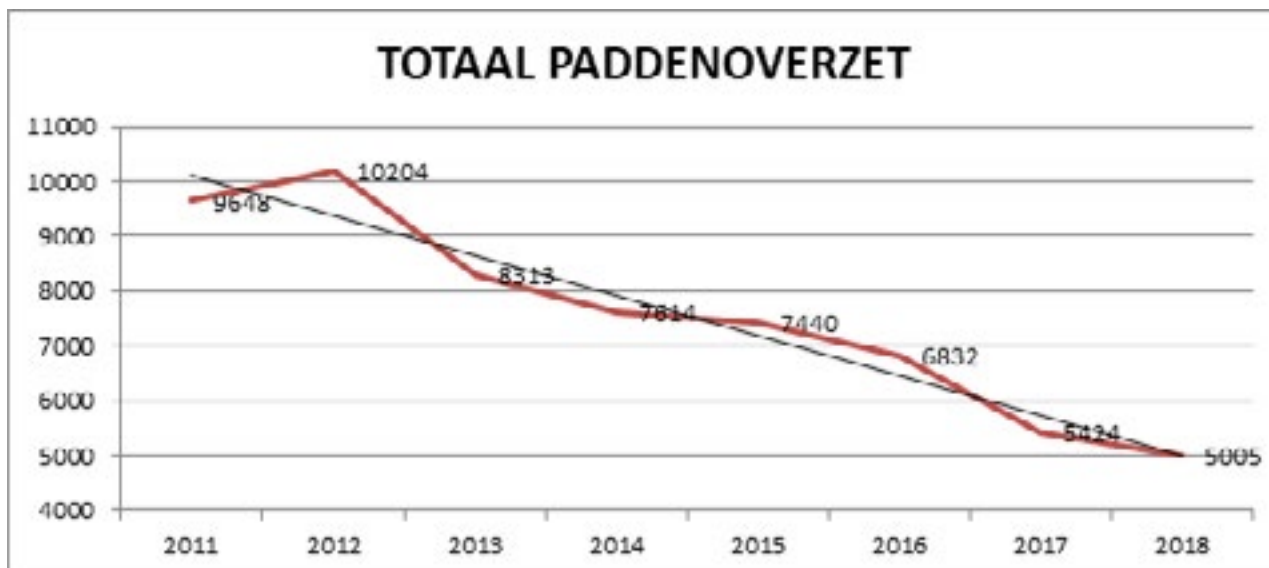
- Gewone pad (*Bufo bufo*) gehalveerd met een maximum van 9793 in 2012 tot een (voorlopig?) dieptepunt in 2018 van 4625 stuks en
- Bruine kikker (*Ranatemporaria*) met een maximaal aantal overgezette dieren in 2014 van 420 en in 2018 geen enkele.

Soort	Overgezet	Verkeerslachtoffer
Gewone pad	4625	
Bruine kikker	0	
Groene kikker complex	314	
Alpenwatersalamander	40	
Kamsalamander	1	
Kleine watersalamander	25	
Totaal	5005	

Samenvattende tabel met alle amfibieën die 2018 zijn overgezet

Twee soorten laten een positieve trend zien, bij de groene kikker spec.

(*Pelokniphyllax kl. esculenta*) is de toename uitgesproken, bij de kleine watersalamander (*Lissotriton vulgaris*) is dit minder uitgesproken. Van de laatste soort fluctueren de overgezette aantallen per jaar sterk.

Mogelijk heeft de populatieafname te maken met inrichtingswerken die zijn gebeurd aan het Strikkeven (2014-2015). De structuurrijke vegetatie is, samen met een deel van de sliblaag, uit het ven verwijderd. Het ven herstel met bijhorende flora. Deze werken zouden wel geen blijvend negatief effect op de populatie mogen hebben.

Belangrijk om op te merken is wel dat deze negatieve trend zich al had ingezet vooraleer de werken uitgevoerd werden, waarschijnlijk is er meer aan de hand. Het feit dat er in het Strikkeven vis aanwezig is met een bezetting die hoofdzakelijk bestaat uit uitheemse, dwergmeerval spec. (Ameiurus spec.) en bodemwoelende vissen zoals karper (Cyprinus carpio) heeft er meer dan waarschijnlijk iets mee te maken. Alhoewel gewone pad en in mindere mate groene kikker spec. er vrij goed in slagen zich voort te planten in wateren met vis.

Hopelijk laat in de nabije toekomst de populatie terug een positieve trend zien. Dat zou niet enkel mooi zijn voor de dieren zelf maar ook een extra waardering voor de jarenlange inzet van de vrijwilligers.

René aan het tellen
foto: Geert Brosens

REPTIELEN

Johan Coertjens

Johan Coertjens bezig met veldwerk

Levendbarende hagedis

(*Zootoca vivipara*). In 2018 heeft Johan Coertjens, vaak bijgestaan door Leo Dufraing, een onderzoek uitgevoerd naar de Levendbarende hagedis. Het onderzoek werd getriggerd door herinneringen aan waarnemingen van levendbarende hagedis uit zijn jeugd. Van dit onderzoek is een lijvig rapport gemaakt dat aan de terrein beherende organisaties is aangeboden. Dit artikel is een samenvatting van deze rapportage.

Opzet van het onderzoek Het onderzoek bestond uit het lopen van een grensoverschrijdende monitoringsroute van ongeveer 2000m in 'Wortel Kolonie' en de 'Castelrése heide'. Op 34 plaatsen werd een genummerd 'opwarmplaatje' in het terrein achtergelaten. Voor het onderzoek werden leistenen dakpannetjes gebruikt. Hagedissen zonnen graag vanaf open, zon georiënteerde, plekjes wat kunstmatig op terrein aangeboden wordt door middel van deze plaatjes. In de praktijk bleken de plaatjes niet gebruikt te worden maar waren ze wel nuttig als herkenningspunt.

In de periode maart tot eind juli dient de route minimaal 4 x gelopen te worden en in de periode augustus tot eind september minimaal 3 x. Tussen ieder bezoek dient minimaal 5 dagen te zitten.

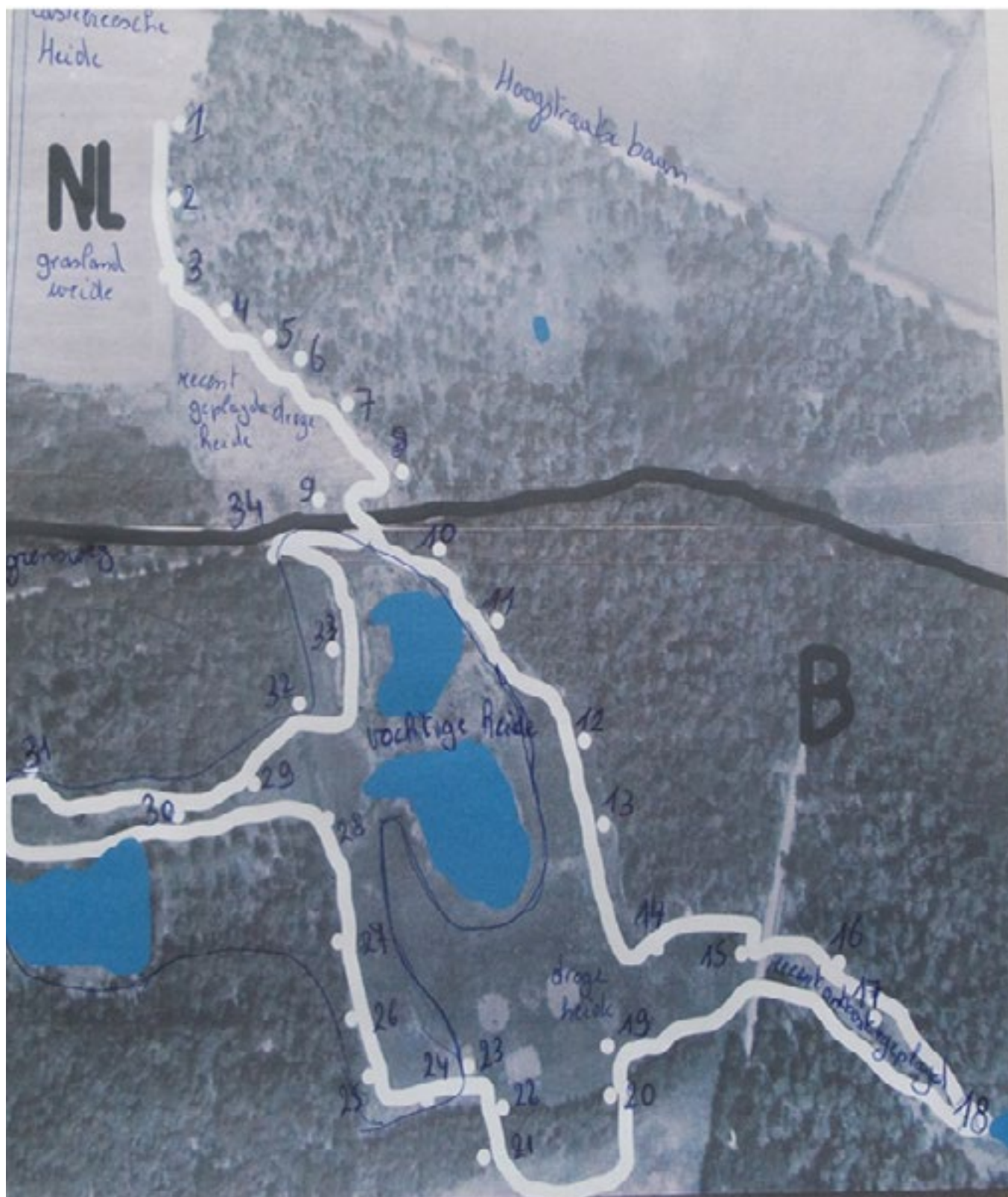
Een terreinbezoek dient te gebeuren bij geschikte weersomstandigheden (vrij zonnige, half bewolkte dagen, weinig wind en met een temperatuur van 12 tot 20°C zijn ideaal) en op de juiste moment van de dag (meeste zonactiviteit vertoont de levendbarende hagedis in de voormiddag).

Tussentijds is er gekozen om bijkomend verspreidingsonderzoek te doen in de ruimere omgeving van het studiegebied.

Enkel zichtwaarnemingen zijn meegenomen in het onderzoek, 'ritsels' (wegrennende hagedissen) werden niet genoteerd. Bij iedere waarneming werden volgende gegevens genoteerd: datum, uur, weersomstandigheden, aantal, substraat, indien mogelijk de leeftijd (adult, subadult, juveniel), enz...

2018 was erg warm en droog, geen goede omstandigheden om levendbarende hagedissen te inventariseren.

- In totaal werden er 93 levendbarende hagedissen waargenomen (= 93 verschillende dieren)
- Het grootste aantal (16) werd genoteerd op 31 mei, niet toevallig volop in het voortplantingsseizoen.
- Een 2de topdag met 15 dieren was 16 augustus op het moment dat ook de juveniele dieren op terrein aanwezig zijn.
- De zone tussen punt 1 en 9 is gelegen in Nederland (alle andere punten zijn gelegen in België) en het betreft een vrij recent aangelegde verbinding tussen de heide zone van Wortel Kolonie en de Castelrése heide. Plaatselijk is er kleinschalig geplagd waarbij het vrijgekomen materiaal op hopen behouden is. De stronken van de gekapte bomen zijn nog op terrein aanwezig wat zorgt voor veel dood hout. Op het eerste gezicht leek ons dit een prima leefgebied voor de levendbarende hagedis. Tot onze grote frustratie hebben we in dit gebied geen enkele hagedis gezien in de lente en zomer. Pas vanaf september zien we de eerste exemplaren. Meer bepaald 1 waarneming van een adult en 6 van juveniele dieren. Hebben deze jonge dieren de grens over gestoken? In de literatuur lees je dat juveniele snel het gebied verlaten waar ze geboren zijn. Behoren deze diertjes tot de eerste pioniers van dit beginnende heideveldje? Interessant om dit de komende jaren verder op te volgen.
- Met voorsprong de beste zone met 43 waarnemingen is gelegen tussen punt 9 en 15 aanwezig. Het betreft de noordoostelijke rand van het centrale heidegedeelte. Hier is een overgang aanwezig van nat naar droog met veel structuur (overgangen tussen dichte begroeiing met heide en pijpenstrootje tot open, zandige, stukjes). Ook een vrij grote hoeveelheid dood hout en een wal met plagsel zorgen voor meer variatie. Opvallend is wel dat hier vanaf begin september zo goed als geen waarnemingen meer gedaan zijn. Mogelijk zijn de dieren met het droger worden en het opdrogen van de vennen met de waterlijn opgeschoven op zoek naar leefgebied met een hoge vochtigheid. Aangezien er een vaste route werd gelopen is het niet mogelijk geweest dit vermoeden te bevestigen. Dit vormt een interessante onderzoeksvraag.
- In het oostelijke deel van het onderzoeksgebied tussen 15 en 18 is eind 2014 een permanente open plek in het bos gekapt, waarna in 2016 kleine plagplekjes zijn aangelegd en een ven is hersteld. Het betreft een vrij smalle strook waardoor er gedurende een vrij groot deel van de dag veel schaduw aanwezig is. Tot onze verbazing werden er vrij veel hagedissen waargenomen met een totaal van 18 dieren, met toenemende aantallen vanaf juli. In het najaar werden er ook jonge dieren waargenomen waaruit blijkt dat de soort vrij snel positief kan reageren op genomen beheermaatregelen.
- De zone tussen 9 en 24 is gelegen in het centrale deel van het heidegebied, het betreft droge heide wat minder waarnemingen opleverde van deze vochtminnende soort. Vermeldenswaardig is de waarneming van een hagedis (met veel teken) ten zuiden van de plagselrug op de heideontwikkeling (afgegraven in 2012 en zeer extensief begraasd door Konik paarden).
- De vochtigere zone tussen locatie 25 en 31 was goed voor 15 waarnemingen. In de heide is er, ten tijde van het onderzoek, veel boomopslag aanwezig (vnl. berk en een enkele spork) en een dichte begroeiing van dop- en struikheide en pijpenstrootje. Ook hier stelden we een sterke daling van het aantal waarnemingen vast vanaf de zomer met slechts 3 waarnemingen vanaf augustus.
- De zone tussen 32 en 34 bestaat uit een schraal grasland gedomineerd door pijpenstrootje dat 1 keer per jaar (najaar) gemaaid word. Een kleine zone wordt niet gemaaid en is behouden als ruigtestrook, wat gunstig is voor de levendbarende hagedis. Het grasland is vrij soortenrijk met plaatselijk klokjesgentiaan en moeraswolfsklauw. In deze zone werd 3x op dezelfde locatie een hagedis waargenomen.

Onderzoeksgebied en de gelopen monitoringsroute

Bijkomende onderzoeksvragen

1. Waar werden de hagedissen aangetroffen?

Er werd voor elke hagedis genoteerd op welke ondergrond deze zich bevond bij ontdekking.

Deze gegevens geven het voorkeurs habitat van de soort in het onderzoeksgebied mee.

Hierbij valt op dat de soort een voorkeur heeft voor vochtige, deels vergraste, en structuurrijke (heide) vegetaties.

Opvallend was dat de meeste juvenielen zich bevonden op kale grond, boomstam, zitbank en dennennaalden. Dit kan natuurlijk zijn omdat deze kleine diertjes daar beter opvallen dan in een struik, tussen snoeihout of tussen de vegetatie

Locatie	Aantal	%
Pijpenstrootje	26	27,96
Zitbank	17	18,28
Op of tussen heide	16	17,20
Boomstronk	11	11,83
Kale grond	9	9,68
Snoeihout of dood hout	6	6,45
Gras	6 vooral onder of voor zitbank	6,45
Tussen dennennaalden	2	2,15

Juvenile levendbarende hagedis

2. De levendbarende hagedis als gastheer

Op 21 mei vingen en fotografeerden we een adulte hagedis dat boven de rechterpoot en in de oksel ervan enkele ongenode gasten meedroeg. Omdat we hiervan meer wilden weten hebben we de literatuur erop nageslagen. Van Hecke onderzocht in de periode 2004-2005-2006 de populatie levendbarende hagedissen op de Westmalse Heyde. Hierover heeft hij een prachtig en heel erg professioneel verslag gemaakt, dat op het internet geraadpleegd kan worden. (<http://www.freanonherping.be/pdf/Wh/LacVivWH.pdf>).

Een apart hoofdstuk is gewijd aan het voorkomen van ectoparasieten op levendbarende hagedis. Kort samengevat schrijft hij het volgende :

“Hagedissen hebben soms last van externe parasieten van de soort *Ixodes ricinus*. (noot jc : ons beter bekend als de schapenteek). Deze zitten meestal bloed te zuigen in de liezen van de voorpoten. Soms zijn ze ook in de liezen van de achterpoten aanwezig, maar tijdens dit onderzoek was dit niet het geval.

Een hagedis kan de teken in de liezen blijkbaar gemakkelijk verwijderen met de bek. Soms zitten er teken op andere lichaamsdelen, maar hier in WH werd geen dergelijke notitie verricht. Bij elk gevangen dier werd het aantal teken in de linker-en rechter oksel genoteerd”

Levendbarende hagedis met teken

Uit zijn onderzoek bleek dat deze teken vermoedelijk geen rechtstreekse impact hebben op de gezondheidstoestand van de hagedis. Henk Strijbosch, de autoriteit wat betreft levendbarende hagedis, vermoedt dat geparasiteerde mannelijke hagedissen in een betere conditie verkeren dan niet door teken bezette mannetjes. Dit leidt hij af uit het feit dat dieren met een betere conditie een hoger testosterongehalte hebben en daardoor beter in staat zijn om langere afstanden af te leggen en daardoor hebben ze ook een grotere kans om in aanraking te komen met teken. (Conditiemeting deed Henk Strijbosch door de verhouding van het gewicht en de lengte van de gevangen dieren, zowel geparasiteerd als niet geparasiteerd te meten).

Wat ik hieruit echter versta is dat dieren met een goede conditie sneller geparasiteerd worden en niet dat ze doordat ze geparasiteerd zijn een betere conditie hebben.

Wat hij ook heeft vastgesteld is dat in begraasde terreinen het aantal teken per hagedis hoger ligt dan bij niet begraasde terreinen.

Ook van Hecke heeft dit vastgesteld op de Westmalse Heyde. Hij onderzocht het aantal teken in gebieden waar weinig of niet begraasd werd en in gebieden waar wel gegraasd werd of waar veel wild voorkwam. Zijn conclusie :

“De verschillen worden veroorzaakt door de aanwezigheid en dichtheid van warmbloedige dieren (“veel wild” gaat gepaard met “veel teken”)

Verwijderen van boomopslag uit de heide

Hagedisvriendelijk beheer

Het laatste hoofdstuk van het rapport bespreekt het voorkeurs habitat van de soort en geeft enkele beheertips.

Leefgebied in het projectgebied:

- droge en/of natte heide in alle variaties van ouderdom en het liefst in elkaar overlopend met hier en daar een verspreid staand boompje of struik.
- Pijpenstrootje is ok, best niet volledig vergrast.
- Geplagde zones worden gebruikt maar deze mogen niet te groot zijn.
- Zachte bosranden die vooral tijdens de ochtenduren door de zon beschenen. Dus bossen of bomenrijen aan de noordkant van het gebied (zuidgeoriënteerd).
- Tijdens de overwintering maakt de levendbarende hagedis gebruik van andere dierenholten (konijn, muizen, ...), takkenhopen, dichte pijpenstrootjesvegetatie, onder boomstronken, enz...

Kortom:

In een geschikt leefgebied moeten

- veel structuur (jongere en oudere heidestruikjes en/of geen begroeiing elkaar afwisselen), (microreliëf)
- en overgangen (warm/koud – vochtig/droog- zon/schaduw – blootstelling en dekking, noem maar wat tegengesteld) voorkomen. Om het de hagedis naar zijn zin te maken in een bepaald gebied moeten we de gebieden waar een levensvatbare populatie zich bevindt beheren.

Mogelijke beheermaatregelen zijn:

- verwijderen van boomopslag zodat heide niet verbost.
- Kleinschalig plaggen om de heide te verjongen. Hierbij rekening houden met de periode van het jaar. Eind augustus/begin september is voor de levendbarende hagedis de beste periode omdat de juvenielen al voldoende mobiel zijn en de dieren nog niet in hun winterverblijven zitten.

Handmatig plaggen heeft de voorkeur boven machinaal plaggen.

Voorzie bij het plaggen veel randen en overgangen en plag niet te diep zodat er nog wat van de strooisellaag achter blijft.

Het plagsel kan best aan de noordrand van het gebied op hopen gestort worden, al dan niet gemengd met dood hout om holten te creëren. Dit geeft ter plaatse een ander microklimaat. zon- en schaduwzone op korte afstand van elkaar en beschutting en mogelijk winterverblijf.

- Heide verjongen kan ook door kleinschalig maaien en/of extensieve begrazing.
- Creëren van zon- en schuilplaatsen : Door plagselhopen en takkenbossen in of aan de rand van het terrein te laten liggen creëert men zon- en schuilplaatsen. Tijdens het monitoren werden de meeste hagedissen gezien op de zitbanken langs de grensdreef. Het zou in het gebied mogelijk zijn om op andere plaatsen vergelijkbare structuren te voorzien: Bovendien viel het ons op dat bij het naderen van de zitbanken de hagedissen telkens vliegenvlug in de vegetatie onder de banken verdwenen. Het is in onze ogen dan ook niet aan te raden om machinaal te gaan maaien onder deze zitbanken.
- Water vasthouden : De in het gebied liggende vennen zijn allen afhankelijk van regenwater wat een typische flora en fauna oplevert maar wat ze tevens gevoelig maakt

Om het de hagedis naar zijn zin te maken in een bepaald gebied moeten we de gebieden waar een levensvatbare populatie zich bevindt beheren.

Mogelijke beheermaatregelen zijn:

- verwijderen van boomopslag zodat heide niet verbost.
- Kleinschalig plaggen om de heide te verjongen. Hierbij rekening houden met de periode van het jaar. Eind augustus/begin september is voor de levendbarende hagedis de beste periode omdat de juvenielen al voldoende mobiel zijn en de dieren nog niet in hun winterverblijven zitten.

Handmatig plaggen heeft de voorkeur boven machinaal plaggen.

Voorzie bij het plaggen veel randen en overgangen en plag niet te diep zodat er nog wat van de strooisellaag achter blijft.

Het plagsel kan best aan de noordrand van het gebied op hopen gestort worden, al dan niet gemengd met dood hout om holten te creëren. Dit geeft ter plaatse een ander microklimaat. zon- en schaduwzone op korte afstand van elkaar en beschutting en mogelijk winterverblijf.

- Heide verjongen kan ook door kleinschalig maaien en/of extensieve begrazing.
- Creëren van zon- en schuilplaatsen : Door plagselhopen en takkenbossen in of aan de rand van het terrein te laten liggen creëert men zon- en schuilplaatsen. Tijdens het monitoren werden de meeste hagedissen gezien op de zitbanken langs de grensdreef. Het zou in het gebied mogelijk zijn om op andere plaatsen vergelijkbare structuren te voorzien: Bovendien viel het ons op dat bij het naderen van de zitbanken de hagedissen telkens vliegenvlug in de vegetatie onder de banken verdwenen. Het is in onze ogen dan ook niet aan te raden om machinaal te gaan maaien onder deze zitbanken.
- Water vasthouden : De in het gebied liggende vennen zijn allen afhankelijk van regenwater wat een typische flora en fauna oplevert maar wat ze tevens gevoelig maakt

WAARGENOMEN LIBELLEN 2018

Jurgen van der Schans

Zuidelijke glazenmaker
foto: Jurgen van der Schans

In het hele grondgebied van het Merkske zijn er in 2018 maar liefst 43 verschillende soorten libellen waargenomen. In het Nederlandse deel 33 soorten, in het Belgische deel 41.

Vooraf het deelgebied 'Moer/Kerkemoer' deed het erg goed met verschillende zeldzame soorten als zuidelijke heidelibel (*Sympetrum meridionale*) en zuidelijke glazenmaker (*Aeshna affinis*). Deze laatste soort is later ook nog aangetroffen op een noordelijker gelegen poel (deelgebied Kruisbeemden). Gezien het opwarmende klimaat is de kans groot dat we deze soorten vaker gaan zien.

Door de droge hete zomer zijn er veel poelen en vennen drooggevallen wat funest is voor de voortplanting en het uitkruipen van de libellen populatie. Hierdoor zijn er mijn inziens in de totaliteit, en zeker aan de Nederlandse kant minder aantallen van bepaalde soorten aangetroffen. Vroege soorten zoals witsnuitlibel spec. (*Leucorrhinia spec.*) werden regelmatig waargenomen, zelfs op nieuwe locaties waar deze nog niet eerder waren gezien. Latere soorten zoals: roodoogjuffer spec. (*Erythromma spec.*), zwarte heidelibel (*Sympetrum danae*), en zwervende heidelibel – (*Sympetrum fonscolombii*) werden maar een enkele keer waargenomen.

Positief zijn de aantallen van de gaffelwaterjuffer (*Coenagrion scitulum*) in het gebied. Van deze nieuwkomer werden in 2017 geen enkele waarnemingen gedaan in het Nederlandse deel (mogelijk een waarnemerseffect), maar werd nu op twee nieuwe locaties aangetroffen. Aan de Belgische kant is de soort stabiel met zes locaties, vaak in vrij hoge aantallen.

Wat de effecten van de uitzonderlijke droogte (met het droogvallen van vennen en poelen tot gevolg) zullen zijn is nog onduidelijk. Des te belangrijker dat we de libellenfauna de komende jaren blijven opvolgen.

“Gezien het opwarmende klimaat is de kans groot dat we deze soorten vaker gaan zien.”

drooggevallen poel
foto: Jurgen van der Schrans

Onderstaande tabel geeft de waargenomen soorten.
 B: soort uitsluitend in België waargenomen
 NL: soort uitsluitend in Nederland waargenomen.
 gebruikte bronnen: www.waarnemingen.be en www.waarneming.nl

1	Azuurwaterjuffer - <i>Coenagrion puella</i>		23	Noordse witsnuitlibel - <i>Leucorrhinia rubicunda</i>	B
2	Beekoeverlibel - <i>Orthetrum coerulescens</i>	B	24	Paardenbijter - <i>Aeshna mixta</i>	
3	Blauwe breedscheenjuffer - <i>Platycnemis pennipes</i>		25	Platbuik - <i>Libellula depressa</i>	
4	Blauwe glazenmaker - <i>Aeshna cyanea</i>		26	Smaragdlibel - <i>Cordulia aenea</i>	
5	Bloedrode heidelibel - <i>Sympetrum sanguineum</i>		27	Steenrode heidelibel - <i>Sympetrum vulgatum</i>	
6	Bosbeekjuffer - <i>Calopteryx virgo</i>		28	Tangpantserjuffer - <i>Lestes dryas</i>	
7	Bruine glazenmaker - <i>Aeshna grandis</i>	B	29	Tengere grasjuffer - <i>Ischnura pumilio</i>	
8	Bruine korenbout - <i>Libellula fulva</i>	B	30	Tengere pantserjuffer - <i>Lestes virens</i>	
9	Bruine winterjuffer - <i>Sympecma fusca</i>		31	Variabele waterjuffer - <i>Coenagrion pulchellum</i>	B
10	Bruinrode heidelibel - <i>Sympetrum striolatum</i>		32	Venwitsnuitlibel - <i>Leucorrhinia dubia</i>	B
11	Gaffelwaterjuffer - <i>Coenagrion scitulum</i>		33	Mervlek - <i>Libellula quadrimaculata</i>	
12	Gevlekte witsnuitlibel - <i>Leucorrhinia pectoralis</i>		34	Vroege glazenmaker - <i>Aeshna isoceles</i>	B
13	Gewone oevelibel - <i>Orthetrum cancellatum</i>		35	Vuurjuffer - <i>Pyrrhosoma nymphula</i>	
14	Gewone pantserjuffer - <i>Lestes sponsa</i>		36	Vuurlibel - <i>Crocothemis erythraea</i>	
15	Glassnijder - <i>Brachytron pratense</i>	B	37	Watersnuffel - <i>Enallagma cyathigerum</i>	
16	Grote kelzerlibel - <i>Anax imperator</i>		38	Weidebeekjuffer - <i>Calopteryx splendens</i>	
17	Grote roodoogjuffer - <i>Erythromma najas</i>		39	Zuidelijke glazenmaker - <i>Aeshna affinis</i>	B
18	Houtpantserjuffer - <i>Chalcolestes viridis</i>		40	Zuidelijke heidelibel - <i>Sympetrum meridionale</i>	B
19	Kleine roodoogjuffer - <i>Erythromma viridulum</i>		41	Zwarte heldelibel - <i>Sympetrum danae</i>	NL
20	Koraaljuffer - <i>Ceragrion tenellum</i>		42	Zwervende heidelibel - <i>Sympetrum fonscolombii</i>	NI
21	Lantaarntje - <i>Ischnura elegans</i>		43	Zwervende pantserjuffer - <i>Lestes barbarus</i>	
22	Metaalglanslibel - <i>Somatochlora metallica</i>				

Beekoeverlibel man.
Foto: Dirk Eysermans

INSECTEN IN DE DEPRES- SIE VAN HET MOER 2018

Dirk Eysermans

In 2018 heb ik het gebied 9 keer bezocht waarbij mijn aandacht voornamelijk uitgaat naar libellen en juffers. Indien mogelijk verleg ik mijn focus ook naar diverse andere soortgroepen.

In dit artikel geef ik een korte samenvatting per soortgroep.

Libellen en waterjuffers

Het libellen en waterjuffer jaar startte iets vroeger door het goede weer in het voorjaar en een aantal soorten was massaal aanwezig. De zomersoorten daarentegen hadden dan weer te lijden onder de aanhoudende droogte en het warme weer, waardoor verscheidene waterplaatsen halverwege de zomer droog kwamen te liggen. Pas in september was er geleidelijk weer meer leven te bespeuren.

Opvallend en merkbaar in heel Vlaanderen in 2018 was het hoge aantal waarnemingen van zuidelijk glazenmaker (*Aeshna affinis*). Ook de zuidelijke heidelibel (*Sympetrum meridionale*)

en de gaffelwaterjuffer (*Coenagrion scitulum*) zetten hun opmars verder.

Alle drie zijn, in 2018, in het gebied waargenomen. Voor zuidelijke heidelibel en gaffelwaterjuffer was dit de eerste keer.

In 2017 was er de eerste waarneming van 3 mannetjes beekoeverlibel (*Orthetrum coerulescens*) in het gebied. De vraag was, waren dit nu enkel zwervende mannetjes of was er al een heel kleine plaatselijke onopgemerkte populatie aanwezig en was er sprake van voortplanting. In juni en juli 2018 is de beekoeverlibel opnieuw een aantal maal opgemerkt en ditmaal ook een vrouwtje. Op 24 juli 2018 werden zelfs 6 mannetjes geteld. Ik denk dat er nu sprake mag zijn van een (hele) kleine plaatselijke populatie. Afwachten of deze zich kan handhaven de volgende jaren.

Opvallende afwezigheid dit jaar was de glassnijder (*Brachytron pratense*) die in veel andere gebieden in Vlaanderen aan een opmerkelijke opmars bezig is. Ook de zwarte heidelibel

Zuidelijke heidelibel man.
Foto: Dirk Eysermans

(*Sympetrum danae*) en venwitsnuitlibel (*Leucorrhinia dubia*) werden in 2018 niet opgemerkt.

Het is nu afwachten of de lange droogte en het droogvallen van bijna alle waterplaatsen in 2018 gevolgen zal hebben voor de libellen en waterjuffers in 2019.

In 2018 heb ik in totaal 33 soorten libellen waargenomen in het gebied (31 soorten in deelgebied Moer en 26 in deelgebied Kerkemoer).

Enkele interessante/zeldzame (nog niet in het artikel vermelde) soorten die waargenomen zijn: bosbeekjuffer (*Calopteryx virgo*), zwervende pantserjuffer (*Lestes barbarus*), tengere pantserjuffer (*Lestes virens*), bruine korenbout (*Libellula fulva*), metaalglanslibel (*Somatochlora metallica*) en steenrode heidelibel (*Sympetrum vulgatum*).

Dagvlinders

In 2018 heb ik in het gebied 23 soorten dagvlinders kunnen waarnemen, waaronder een aantal mooie soorten zoals hieronder beschreven.

Opvallend in 2018 was de grote verspreiding van keizersmantel (*Argynnis paphia*) in Vlaanderen. Ook in het Moer/Kerkemoer was deze mooie soort met verschillende exemplaren aanwezig. Eén keer heb ik de kleine parelmoervlinder (*Issoria lathonia*) waargenomen.

Rups koninginpage
Foto: Dirk Eysermans

Op 20 juni noteerde Bart Hoeymans een grote vos (*Nymphalis polychloros*), zoals de keizersmantel is dit een soort die in 2018 meer werd waargenomen dan in voorgaande jaren

Op 7 augustus vond ik een volwassen rups van de koninginpage (*Papilio machaon*) op de waardplant wilde peen.

In de depressie van het Moer zijn er verschillende graslanden aanwezig met een grote variatie aan types. Dat deze graslanden geschikt zijn voor verschillende 'graslandsoorten' bewijst het voorkomen van, vrij algemene, indicatorsoorten in vrij hoge aantallen zoals:

- Icarusblauwtje (*Polyommatus Icarus*)
- max. 47 imago's
- Kleine vuurvlieder (*Lycaena phlaeas*)
- max. 20 imago's
- Hooibeestje (*Coenonympha pamphilus*)
- max. 11 imago's
- Bruin zandoojje (*Maniola jurtina*)
- max. 158 imago's
- Zwartsprietdikkopje (*Thymelicus lineda*)
- max. 11 imago's

Vanaf september werden er door verschillende mensen oranje luzernevlinders (*Colias croceus*) gezien.

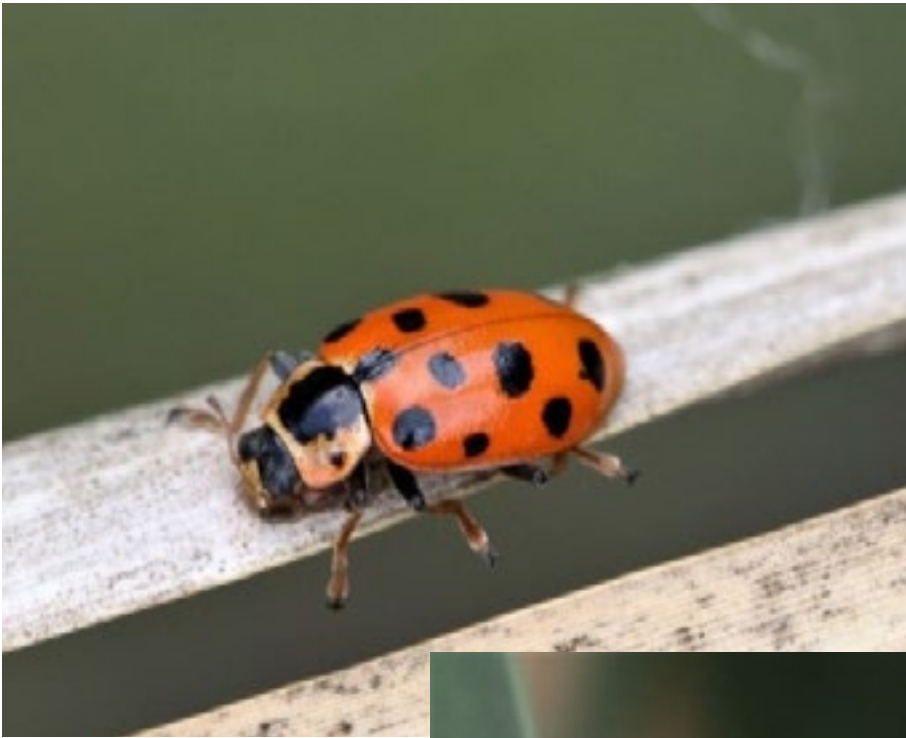
Kevers

Bij het inventariseren van kevers gaat mijn aandacht voornamelijk uit naar lieveheersbeestjes.

In totaal heb ik 9 soorten lieveheersbeestjes gezien en 19 soorten die behoren tot andere families.

Twee van deze lieveheersbeestjes zijn het vermelden waard aangezien ze kenmerkend zijn voor natte gebieden.

Het negentienstippelig lieveheersbeestje (*Anisosticta novemdecimpunctata*) is een typische soort voor hogere vegetaties bestaande uit riet en/of lisdodde. Het dertienstippelig lieveheersbeestje (*Hippodamia variegata*) is een zeldzame soort van laagveengebieden en oevers van poelen en grachten. De soort is lager in de vegetatie te vinden dan het negentienstippelig lieveheersbeestje.

Dertienstippelig lieveheersbeestje
Foto: Dirk Eysermans

Negentienstippelig lieveheersbeestje
Foto: Dirk Eysermans

pinksterbloemlangsprietmot
(*caucas rufimitrella*)
Foto: Dirk Eysermans

Overige Waarnemingen

- Vrij veel aandacht schenk ik aan wantsen en cicaden wat een totaalijst van 33 soorten heeft opgeleverd.
- Een groep die waarschijnlijk met een grote verscheidenheid aan soorten voorkomt in het gebied, zijn de nachtvlinder. Daar de bezoeken aan het gebied gedurende de dag plaatsvonden is het aantal waargenomen soorten niet echt enorm te noemen. In totaal heb ik 15 soorten kunnen noteren.

FOTOMONITORING IN HET MERKSKE

Wim Verschraegen

Sinds 2010 wordt aan fotomonitoring gedaan in de vallei van het Merkske. Periodiek (elke 2 maanden) worden foto's genomen in een bepaald gebied op steeds dezelfde punten. Deze punten werden vooraf bepaald door de beheerder van het gebied (Natuurpunt, Natuur en Bos of Staatsbosbeheer).

Telkens wordt er een foto gemaakt met bij voorkeur een groothoeklens om zoveel mogelijk van het landschap (vegetatie) in beeld te brengen.

referentiefoto's van de Halsche-Beemden
foto: Wim Verschraegen

één van de nieuwe punten in ruitervelden
foto: Ton Marisael

Door dit lang vol te houden heeft de beheerder een interessante tool om de vegetatieveranderingen van een bepaald gebied op te volgen en indien nodig in te grijpen.

Sinds de opstartfase wordt er aan fotomonitoring gedaan in de Halsche-Beemden te Minderhout (Wim Verschraegen), Wortel-Kolonie (Riet De Strooper) en de Heikant (Riet De Strooper). In 2018 werden 2 nieuwe gebieden opgestart. Dit zijn Ruitervelden in Zondereigen (Ton Marisael) en het Moer te Zondereigen (Cois Sommen).

Een blad met referentiefoto's van de verschillende punten, maakt het gemakkelijk om in het veld steeds op dezelfde plaatsen te fotograferen.

De foto's van de monitoring zijn terug te vinden op de website van Natuurpunt Markvallei : <https://www.natuurpuntmarkvallei.be/over-ons/fotos>

BEHEER

Bart Hoeymans

(boswachter Natuur en Bos)

Ted Overmeer

(boswachter Staatsbosbeheer)

Inleiding

Wat in deze rapportage veel te weinig aan bod zal komen zijn de vrijwilligers die op regelmatige basis, vol goede moed, en in weer en wind, aan het werk zijn!

Afzetten van houtkanten, aanplanten, kleine maaiwerken, kleinschalig plaggen, bestrijden reuzenbalsemien, ... Niets is te zwaar en niets is te gek! Deze kleinschalige manier van werken maakt wel degelijk het verschil!

Er zijn 2 verschillende werkploegen actief in de vallei van het Merkske waarbij kruisbestuiving tussen de 2 groepen niet zelden optreed. Een groep vrijwilligers die elke maand een zaterdag komen werken aangestuurd vanuit Staatsbosbeheer en de maandagploeg van Natuurpunt Markvallei die een iets ruimer werkingsgebied hebben.

Hartelijk dank vrouwen en mannen!!!

Een uitgebreide rapportage rond beheer is niet mogelijk in deze nieuwsbrief. Hierdoor beperken we ons tot een samenvatting van de belangrijkste beheerwerken.

Deze samenvatting heeft betrekking op de terreinen in eigendom bij Staatsbosbeheer, Natuurpunt Markvallei en Natuur en Bos. Aan Vlaamse zijde zijn het vliegveld van Weelde en de Strikkense bossen niet mee opgenomen.

Ivm de overzichtelijkheid van deze beheerrapportage hebben we verschillende deelgebieden, aan Vlaamse en Nederlandse zijde, samen genomen:

- Wortel Kolonie: Schootse Hoek bos, Bootjes ven en De Kolonie
- Merkske en Markske: van monding in Mark, de gronden langs het Merkske en het Markske
- Moer: ganse depressie van het Moer
- Noordermark: vallei van de Noordermark

- Strikkeven
- Castelreesche heide en singelheide
- Broskens
- Beemden: Halsche beemden, Hoekvelder, Hoekbeemden, Kromme hoek, Vogelenzang en Voster schoor

Grasland

beheer Het beheer van graslanden kan bestaan uit maaien met afvoer (hooilandbeheer), begrazen (weiland), of maaien met afvoer en nabegrazing (hooiweide).

Een groot deel van de graslanden worden beheerd in samenwerking met landbouwers via gebruikovereenkomsten. Op de overige terreinen wordt het beheer uitgevoerd door de terrein beherende organisatie (TBO), het betreft dan werken in eigen beheer of via aanbesteding.

“Een strenge opvolging van de maaiwerken is een belangrijk onderdeel.”

HOOILAND

In, zo goed als, alle graslanden waar hooilandbeheer wordt uitgevoerd worden faunastroken aangelegd wat wil zeggen dat 10 tot 20% van de vegetatie niet mee word gemaaid maar kan functioneren als faunastrook.

1 x maaien per jaar	opp. In ha.				
Vlaanderen		Arbeidersploeg	Aanbesteding	beheerovereenkomst	Totaal
Wortel Kolonie	4				
Merkske en Markske	2,1		3,1		
Moer	0,5				
Noordermark	1,2				
Strikkeven			1,57		
	7,8		4,67		12,47
Nederland					
Broskens			35,5		
Castelreesche heide			15,3		
Beemden	0,5		43,95		
	0,5		94,75		95,25

Een groot deel van de graslanden wordt 1 x per jaar gemaaid, vaak betreft het een late maaibeurt (najaar) om vervilting tegen te gaan en het grasland kort de winter in te laten gaan.

Het andere deel van onze graslanden hebben nood aan een intensief maaibeheer dat bestaat uit 2 maaibeurten per jaar. Reden hiervoor kan de hoge productiviteit van het grasland zijn (beheer ifv verschralen), de mate van verruiging, etc... Ook de maidata van de eerste en laatste maaibeurt is belangrijk maar sterk afhankelijk van perceel tot perceel.

2 x maaien per jaar	opp. In ha.			
Vlaanderen				
	Arbeidersploeg/ vrijwilligers	Aanbesteding	beheerovereenkomst	Totaal
Wortel Kolonie				4
<u>Merkske en Markske</u>	0,75	11		26,4
Moer		12,04		3
Noordermark				0,9
<u>Strikkeven</u>				
	0,75	23,04	34,3	58,09
Nederland				
<u>Broskens</u>		5,4		52,3
Beemden	0,5	22,9		162
<u>Castelreesche heide</u>				114,6
	0,5	28,3	328,9	357,7

weilandbeheer (rund of paard)	opp. In ha.			
Vlaanderen				
	Arbeidersploeg	Aanbesteding	beheerovereenkomst	Totaal
Wortel Kolonie	50			6,5
<u>Merkske en Markske</u>				2
	50			8,5
				58,5

WEILAND

Aan Vlaamse zijde zijn er niet veel graslanden waar uitsluitend gewerkt wordt met begrazing. Veel van de graslanden zijn te nat om te laten begrazen (vertrapping van de graszode) of botanisch erg waardevol of kansrijk zodat maaien een betere optie is.

In bovenstaande tabel staat ook de extensieve jaarrond begrazing met 5 Konik paarden in Wortel Kolonie. Het begraasde terrein bestaat uit een gevarieerd landschap met heide, bos, ruigte, grasland, vennen, ...

Aan de Nederlandse kant werden er geen graslanden beheerd als weiland. Het is de bedoeling om de Castelreesche heide, wanneer deze vergenoeg verschraalt is hiervoor in te richten.

Als er gewerkt wordt met begrazing dan horen daar (al dan niet permanente) rasters bij.

- Controle en onderhoud hebben 8,5 mensdagen door de arbeidersploeg Natuur en Bos inzet gekost. In deze werken zitten een voorjaarscontrole van alle rasters + 1 keer maaien onder het begrazingsraster van Wortel Kolonie, de 2de maaibeurt is gebeurd via

aanbesteding.

- De arbeidersploeg Natuur en Bos heeft tevens 2 bijkomende rasters geplaatst (totaal 750m) zodat er op 2 plekken in 2019 gestart kan worden met beheer als hooiweide. Samen met het afbreken van een oud raster ongeveer 7,5 mensdagen.

- Bij Staatsbosbeheer wordt er met boeren uit de omgeving een pachtcontract opgesteld waarbij geschikte percelen begraast mogen worden, percelen die niet geschikt zijn voor begrazing worden minimaal 2 keer gemaaid door de pachters. Het onderhoud van aangrenzende sloten en rasters is ook de verantwoordelijkheid van de pachter.

HOOIWEIDE

Aan de Nederlandse kant wordt er samen met pachters veel gebruik gemaakt van hooiweides. Aan Vlaamse zijde zijn er geen graslanden als hooiweide beheerd, op drogere plaatsen kan dit echter een zeer goede beheermaatregel zijn. Door de maaibeurt in het voorjaar worden er voedingsstoffen afgevoerd waardoor het perceel kan verschralen. De begrazing zorgt er dan weer voor dat het grasland kort de winter in kan.

Ook kan begrazing voor een grotere variatie in de vegetatie zorgen. Ook de aanwezige mest kan een erg positieve impact hebben op de aanwezige insectenfauna (vb. mestkevers), belangrijk is dan wel een aangepast ontworming bij de gebruikte grazers.

Hooiweide				
Nederland				
	arbeidsploeg	aanbesteding	beheerovereenkomst	
<u>Broskens</u>				34,3
<u>Castelreesche heide</u>				22
Beemden				46,8
				103,1
				103,1

OPTIMALISEREN GRASLANDEN

Veel van onze kwetsbaarste graslanden zijn grondwaterafhankelijk, het is belangrijk dat dit grondwater de wortelzone kan bereiken. Hiervoor is een hoge grondwaterdruk noodzakelijk maar vaak is het ook noodzakelijk dat het stagnerende regenwater afgevoerd kan worden via een ondiep grachtensysteem. In 2014 is er in het zuiden van het Moer ongeveer 6ha landbouwgrond afgegraven ivf realisatie natte, grondwater gevoede graslanden. Wegens omstandigheden zijn de eerste 2 maaibeurten na aanleg niet uitgevoerd kunnen worden, hierdoor is de grachtenstructuur niet goed onderhouden en dit was onmogelijk terug op orde te brengen via regulier beheer.

In 2018 hebben we, gebruik makend van de droogte, dan ook 1500m aan grachten aangepakt, kruidruimen, her profileren, indien nodig ondieper maken, ... In eigen beheer heeft Natuur en Bos 14 mensdagen besteed aan dit werk waarvan 7 dagen kraanwerk (middelzware rupskraan van 12 ton).

Heidebeheer

In de vallei van het Merkske is er slechts een beperkte hoeveelheid heide aanwezig. Deze heide is gelegen in de Castelrése heide en in Wortel Kolonie. In Wortel Kolonie is er ongeveer 15 ha heide aanwezig.

In 2018 werden onderstaande heidebeheerwerken uitgevoerd in Wortel Kolonie:

- het verwijderen van boomopslag (trekken en uitsteken) door vrijwilligers en via uitbesteding, in 2018 goed voor 4,5 ha.
- Maaien van boomopslag en nadien laten begrazen door schapen (+/- 2 ha) Eigen beheer (maaien 0,25 mensdag) en via aanbesteding.
- Stootbegrazing (3x per jaar) met kudde van 250 schapen op 0,75 ha, uitgevoerd via aanbesteding.
- Bermen van de Castelreesche heide maaien en afvoeren, waarbij de hei gespaard wordt voor behouden en uitbreiden laatste relicten hei van dit gebied.

Akkerbeheer

In het Merkske voorzien de terrein beherende organisaties op verschillende plaatsen akkers. Een deel van deze akkers worden beheerd als 'fauna akker', hier ligt de focus op het voorzien van voedsel voor overwinterende vogels, met

name gorzen (waaronder geel- en rietgors) en vinkachtigen. Op deze plaatsen gebruiken we als gewas Japanse haver (var. Van zwarte haver met het Middellands zeegebied als oorsprong) dat als voordeel heeft dat het op erg voedselarme bodem kan groeien en pas laat op het jaar (tegen eind juli) ingezaaid moet worden. Dit geeft de beheerders de mogelijkheid de akker vooraf een 2-tal keer te bewerken zodat 'ongewenste' kruiden op een mechanische bestreden kunnen worden, een vals zaaibed.

Niets van het gezaaide gewas wordt geoogst zodat alles op terrein achter blijft en het jaar nadien mee wordt ondergewerkt.

Een 2de type akkerbeheer betreft de 'flora-akkers', hier beheren we in functie van de zeer zeldzaam geworden akker flora. Natuurlijk liften ook diverse fauna soorten mee op dit gevoerde beheer.

Staatsbosbeheer gebruikt voor de flora-akkers winterrogge. Dit wordt in het najaar ingezaaid rond eind augustus. Enkele akkers worden door een hobbyist op authentieke wijze gedorst. Omdat dorsen door een aannemer erg kostbaar is en er weinig opbrengst van graan is worden de meeste akkers gemaaid en het maaisel wordt afgevoerd om een rottende laag in de bodem te voorkomen en om de akkers te verschrallen. Bij de flora-akkers blijven er ook randen staan die weer gebruikt kunnen worden door de vogels.

Zwervende akkers: Vanaf dit jaar zullen er op de Castelreesche heide ook ieder jaar op verschillende locatie 2 kleine akkers worden aangelegd voor voedsel voor overwinterende vogels en om kleine stukken te verschrallen en zo meer struikhei terug te krijgen in het terrein.

Natuur en Bos heeft gedurende de gedenkperiode van Wereldoorlog 1 over gans Vlaanderen klaproosakkers aangelegd. Na de Grote oorlog werd de klaproos al snel het symbool van de oorlog en nog steeds worden de poppy's gebruikt ivf herinnering. Op 11 november 2018 was het 100 jaar geleden dat deze oorlog is beëindigd. Dat wil zeggen dat 2018 het laatste jaar is geweest dat Natuur en Bos klaproosakkers heeft voorzien in Wortel Kolonie.

Een deel van deze vrijgekomen klaproosakkers zijn dit najaar opnieuw ingezaaid en er zal getracht worden deze in de toekomst te beheren als flora-akker.

Het akkerbeheer gebeurt deels via uitbesteding en deels in eigen beheer (4,5 mensdagen).

HOUTKANTEN

- Hakhoubbeheer (Halsche Beemden), gefaseerd over een traject van 300m door vrijwilligers.
- Hakhoutbeheer en creëeren van grillige bosranden met aannemer, hout versnipperd en naar verbrandingsoven gebracht om energie mee op te wekken.
- Verwijderen van boomopslag uit braamstruwelen (Ruitervelden) over lengte van 150 door eigen arbeiders (3 mensdagen arbeiders Natuur en Bos)
- Verwijderen van boomopslag uit braamstruweel (Gorpeind) door eigen arbeiders (2 mensdagen arbeiders Staatsbosbeheer)
- Opsnoeien beemden en verwijderen omgevallen bomen (door eigen arbeiders 11 mensdagen arbeiders Staatsbosbeheer)

akker	opp. in ha.					
Vlaanderen						
	Fauna J. haver	Fauna koolzaad	Recr. Klaproos	zomerrogge	Flora	Totaal
Wortel Kolonie	1		1,1		0,4	
Merkske en Markske	0,55	0,5				
Moer	0,2					
	1,75	0,5	1,1			3,35
Nederland						
Broskens				0,93	3,55	
Castelreesche heide				0,5	2,38	
Voster-Schoor				2,22	3,57	
				3,65	9,5	13,15

Leegpompen van poel
foto: Ted Overmeer

Poelenbeheer

Aan Vlaamse zijde werd een kruidruiming uitgevoerd in 1 poel en 3 poelen werden leeg gepompt omdat ze gekoloniseerd waren door vis. Deze poelen zijn dus visvrij gemaakt en tevens is de aanwezige vegetatie gemaaid en afgevoerd (kruidruiming).

Omdat verschillende poelen spontaan droog zijn gevallen hebben we 6 extra poelen machinaal kunnen uitmaaien. In totaal werden er 6 mensdagen gepresteerd in eigen beheer. Aan de Nederlandse kant zijn er 3 poelen die te diep waren (en waar mogelijk vis in zat) leeg gepompt met behulp van materieel en arbeiders van Agentschap natuur en bos, eigen materieel en arbeiders. Deze poelen zijn verontdiept zodat deze in warme zomers ook droogvallen, daarnaast zijn de oevers ook glooiender gemaakt. Ook is er bij 8 poelen het houtopslag verwijderd door aannemers, vrijwilligers en eigen arbeiders (3 mensdagen arbeiders Staatsbosbeheer). Het meeste hout is rond om de poelen in rillen verwerkt om bramen groei te stimuleren. 2 poelen zijn met een aannemer uitgemaaid.

Bosexploitatie Wortel Kolonie

In het zuidoosten van Wortel Kolonie is er een bosexploitatie uitgevoerd. Het betreft een lot van ongeveer 2000m³.

Hieronder duiden we kort het doel van de uitgevoerde exploitatie.

Omvormingsbeheer van onze naaldbossen

Een groot deel van de bestaande bossen bestaat nog hoofdzakelijk uit naaldhout (grove den, Corsikaanse den en lork). Het is de bedoeling dat we de vrij monotone naaldhoutbestanden omvormen naar een meer gevarieerd bos.

Dit omvormingsbeheer realiseren we op verschillende manieren:

1. door op regelmatige termijn dennen te kappen ten voordele van loofbomen. Door het verwijderen van de dennen komt er meer licht in het bos waardoor inheemse loofbomen (zomereik, spork, lijsterbes, berk, ...) de kans krijgen te kiemen.
2. door groepenkap: dit is het kappen van een oppervlakte van 0,5 tot 1ha van een bestand.

Deze oppervlakte kan dan later (deels) beplant worden (zomereik) of eventueel spontaan verbossen. Bij deze exploitatie werden er 3 groepenkappen gerealiseerd (0,5 tot 1ha groot).

Het streefdoel is een structuurrijk, inheems type bos (eiken-berkenbos) met soorten zoals zomereik, ruwe berk, grove den als hoofdboomsoort en struiksoorten zoals lijsterbes en spork, ...

Realiseren van dreef/laanstroken

Afhankelijk van de historische functie van de dreef/laan zijn er 2 soorten strook aanwezig of aan te leggen. Langs de hoofddreven bedraagt de totale breedte (incl. bomenrijen) ongeveer 60 meter, bij de minder belangrijke dreven dienen minimaal de boomkronen van de dreef/laanbomen vrij gesteld te worden.

Deze stroken hebben als doel het behoud en het versterken van het drevenkarakter (compartimentenlandschap) van Wortel Kolonie.

Aandacht voor dood hout

In de bosranden en open plekken zorgen we actief voor extra dood hout in de vorm van 'hoogknotters'. Deze bomen worden op een minimale hoogte van 2 meter afgezaagd waarbij de stam blijft staan. Deze naaldhoutstammen worden snel gekoloniseerd door doodhoutorganismen en de schors begint al snel los te komen wat een ideale schuilgelegenheid biedt aan tal van organismen. Na enkele jaren verlaten veel doodhoutinsecten de stam waarbij uitvliegopeningen ontstaan, vooral als de stam zonbeschenen is worden deze uitvliegopeningen goed gebruikt door verschillende soorten solitaire bijen en wespen. In totaal werden er 68 'hoogknotters' op terrein aangebracht (43 grove den, 15 Corsikaanse den en 20 lork).

Hoogknotters in lork
(foto: Bart Hoeymans)

Productie van hout

In veel van onze bossen hechten we belang aan de productie van hout. Hout is een erg duurzaam product maar het overgrote deel van het gebruikte hout in Nederland en Vlaanderen komt uit het buitenland (in Nederland wordt ongeveer 92% van het hout ingevoerd). Vaak komt dit hout uit minder duurzaam beheerde bossen of verdwijnt het duurzame karakter ervan door de grote transportafstanden.

Onze organisaties produceren hout via duurzame principes (criteria geïntegreerd natuurbeheer – criteria duurzaam bosbeheer) waarbij we rekening houden met ecologie, houtoogst en recreatie.

OVERIGE BOSBEHEERWERKEN WORTEL KOLONIE

Aanduiden ruimingspistes

Bosexploitaties gebeuren tegenwoordig steeds met grote machines. Bij onoordeelkundig gebruik kunnen deze machines schade (zichtbare en onzichtbare) schade aan de bodem aanrichten. Om deze schade tot een minimum te beperken worden er op terrein uitrijpistes aangeduid (met witte en rode verf). Deze pistes worden op ongeveer 40m van elkaar op terrein aangeduid en op deze pistes moeten de bosbouwmachines tijdens het exploiteren blijven. Het aanduiden van deze pistes gebeurt

door de boswachter(s)

Alle toekomstige bosexploitaties in Wortel Kolonie zullen uitgevoerd worden vanaf zulke uitrijpistes.

Aanduiden en op snoeien van toekomstbomen

- Er zijn 338 zomereiken en 107 beuken (met blauwe verfring) als toekomstboom aangeduid in jonge, vlakdekkend, aangeplante bestanden van 20 tot 30 jaar oud. Nadien zijn de bomen nog opgesnoeid tot een hoogte van 6 meter. In 2019 zullen de geselecteerde bomen vrij gesteld (volledige boomkroon vrij) worden. De concurrerende bomen rond de T-boom worden gekapt.

In totaal gaat het over 12ha aanplant waarin we T-bomen hebben geselecteerd. Dit komt neer op een vrij laag aantal van 37 toekomstbomen/ha.

- Er zijn 574 zomereiken als toekomstboom aangeduid in 60ha naadhout. Het betreft dus spontane bosopslag onder scherm. 166 bomen zijn intussen opgesnoeid, de overige bomen volgen in 2019. Ook deze bomen zullen in 2019 en 2020 vrij gesteld worden.

We hebben dus per ha ongeveer 9,5 toekomstboom geselecteerd.

Het selecteren van de T-bomen gebeurt door de boswachter, het op snoeien en of vrij zetten door eigen mensen of via aanbesteding.

Exotenbestrijding Wortel Kolonie

In het verleden zijn er veel inspanningen geleverd mbt het bestrijden van enkele invasieve exoten in Wortel Kolonie, hoofdzak Amerikaanse vogelkers (*Prunus serotina*). Deze soort is intussen over het ganse domein onder controle maar het opvolgen ervan blijft noodzakelijk.

Jaarlijks krijgt minimaal 1/3de van het ganse domein een nabehandeling zodat we na 3 jaar rond zijn.

Deze nabehandeling gebeurt op een mechanische manier waarbij alle zaailingen en eventueel vergeten zaadbomen behandeld worden. Zaailingen en jonge boompjes worden uitgetrokken of uitgestoken, zaadbomen worden geringd.

In totaal is er in 2018 over een oppervlakte van 110 ha een nabehandeling uitgevoerd, hiervoor zijn 52 mensdagen in eigen beheer gepresteerd.

Beheer bosranden

Over een lengte van 1250m is er gewerkt in de bosranden. Het betreft het (deels) afzetten van de aanwezige mantel. Het aanduiden van de te kappen bomen en af te zetten zone's is gebeurd door de boswachter, de kapwerken zijn uitgevoerd via aanbesteding. Het vrijgekomen stam- en takhout is op compacte hopen geplaatst.

BEHEER VAN DREVEN/LANEN WORTEL KOLONIE

Veiligheidssnoei

In Wortel Kolonie is ongeveer 30km aan bomenrijen aanwezig. Een vrij groot deel van deze dreef/laanbomen zijn aan het aftakelen met de productie van gevaarlijke en/of dode takken in de kronen. Om de veiligheid te garanderen is het noodzakelijk om op regelmatige basis de bomen te snoeien die langs de opengestelde paden gelegen zijn.

Daar de bomen vaak hoger zijn dan 25 meter worden deze met een hoogtewerker gesnoeid.

De snoei bestaat uit het verwijderen van alle dode en gevaarlijke takken, afgestorven of erg zieke bomen dienen gekandelaberd te worden zodat deze als staand dood hout behouden kunnen blijven. Ifv. Van landschappelijke waarde dienen de stammen ontdoen te worden van het 'waterlot' tot aan de eerste gesteltakken.

Het takhout wordt door de aannemer op compacte hopen geplaatst zodat dit nog bruikbaar is als schuilgelegenheid voor kleine fauna.

Blauw: Exotenbestrijding
Geel: Bosexploitatie
Rood: Veiligheidssnoei dreven

In totaal werden er via een aanbesteding 810 dreef/laanbomen gesnoeid (724 zomereik en 86 Amerikaanse eik).

Paddenstoelvriendelijk dreven beheer

Oude lanen/dreven hebben vaak een erg hoge natuurwaarde en met name voor vleermuizen (als verblijfplaats en oriëntatie bij foerageren) maar zeker ook voor de mycoflora. Lanen vormen vaak belangrijke refugia voor talrijke bedreigde mycorrhizapaddenstoelen (paddenstoelen die in symbiose gaan met bomen). In Wortel Kolonie bestaan de dreven hoofdzakelijk uit zomer- of Amerikaanse eik, dit zijn soorten waarmee veel paddenstoelen een associatie kunnen vormen. Vooral lanen met oude Amerikaanse eiken op plaatsen waar het bladstrooisel niet kan blijven liggen kunnen ze een bijzondere mycoflora herbergen, terwijl in bossen deze boomsoort nauwelijks betekenis heeft voor paddenstoelen.

De bijzondere mycoflora van dreven kan alleen

tot ontwikkeling komen en behouden blijven als de bodem voedselarm is en blijft. Dit kan door te maaien met afvoer van het maaisel, door de vegetatie te begrazen en/of bladval te verwijderen als dit blijft liggen. Ideale standplaatsen zijn vaak te herkennen aan een mosrijke bodem onder de laanbomen.

In Wortel Kolonie worden de dreven kort gehouden door het maaien van bepaalde bermen (door stad Hoogstraten) en door een schaapskudde van 250 dieren die gedurende 3x2 weken per jaar op terrein aanwezig is.

Langs 2 trajecten waar geen maaibeheer gebeurd (Torendreef en Schooldreef) van in totaal 3,5 km zijn er bijkomende werken ifv mycoflora uitgevoerd. Deze werken zijn uitgevoerd via aanbesteding en bestonden uit het maaien van de boomopslag tussen de bomen en het verwijderen van bladval met de bladblazer. In de schooldreef was plaatselijk een dik pakket (>10cm dik) aan bladeren aanwezig. Hier werden compacte bladhoppen gemaakt die later (januari 2019) zijn afgevoerd.

HERINRICHTING GRONDEN 'SIMONS'

In 2018 is er een start gemaakt met de herinrichting van de gronden 'Simons' gelegen bij de Baarle brug. Het gebied is sinds een paar jaar eigendom van Staatsbosbeheer en is 9,5 hectaren groot. Dit gebied kan met geld van de provincie Noord-Brabant ingericht worden om het terrein geschikter te maken voor flora en fauna die in dit terrein thuis horen.

Op de gronden van 'Simons' is een onderzoek uitgevoerd waarbij er gekeken is naar de hydrologie. Hier kwam uit dat de greppels niet meer goed functioneren en dat door het vele slootafval wat opgehoopt is aan de rand van het Merkske het regenwater niet meer wordt afgevoerd naar de beek.

Maar dat er wel veel kwel in het terrein aanwezig is wat potentie heeft voor bijzondere flora.

Afgelopen is er gestart met de werkzaamheden die in 2019 na het broedseizoen worden voortgezet. In 2018 is men (eerder) begonnen werken wegens het extreem droge weer waardoor het terrein goed bereikbaar was met rupsmaterieel.

Rupskraan aan het werk
foto: Ted Overmeer

Blauw: de gronden Simons

Er zijn verschillende werken uitgevoerd die hieronder kort besproken worden, de nummers verwijzen naar de locaties op het bovenstaande kaartje.

1. wilgenopslag verwijderd (zie de luchtfoto), dit

is één van de natste stukken van het terrein en kon door de vorige eigenaar met zijn materiaal niet gemaaid worden hierdoor is dit terrein volgeschoten met wilgen.

Het kappen was nodig om een open verbinding te krijgen in het beekdal. Voor diverse insectensoorten die afhankelijk zijn van zonnewarmte (zoals dagvlinders) was dit nodig omdat de boomopslag voor een barrière werking zorgde.

Daarnaast heeft dit gedeelte ook potentie voor zeldzame flora.

2. in dit bos lag een pad wat door de jaren heen helemaal dicht is gegroeid en afgelopen jaar weer is opengezet. Dit pad kan dit jaar worden gebruikt voor de machines die in het terrein moeten zijn zo wordt er zo min mogelijk over de kwetsbare percelen gereden, daarnaast kunnen de paden in het vervolg door de rupsmaaiers gebruikt worden.

3. hier zijn exoten verwijderd vooral fijnspar en Rododendron.

4. dit pad was dichtgegroeid en is weer opengezet zodat deze als beheers pad kan worden gebruikt.

5. schietwilg terug afgezet. Hier groeide zeer grote wilgen die over het terrein zijn gevallen en waren doorgegroeid. Hierdoor was er een flink stuk van het graslandperceel verloren gegaan dat nu terug is hersteld.

6. op deze locaties zijn knotwilgen verwijderd omdat deze niet in dit gebied thuishoren, daarnaast wordt er dit jaar een gedeelte afgegraven zodat er een vloeiend verloop van grasland naar de beek komt.

7. de greppels die hier liggen worden weer hersteld en krijgen een flauwere rand, dit is noodzakelijk om het regenwater af te voeren. Gebeurt dit niet kan het zo zijn dat het regenwater de kwel die aanwezig is in het terrein dieper de grond in duwt waardoor de wortels van grondwaterafhankelijke flora niet meer bij de kwel kunnen en verdwijnen.

8. tussen dit perceel en het perceel aan de zuidkant zit flink hoogte verschil dit zal geleidelijk worden afgegraven zodat er een mooi verloop van het perceel naar de beek loopt zoals dat hoort bij een beekdallandschap. Daarnaast worden er in dit perceel ook 2 laagtes/poelen.

9. in dit stuk greppel heeft een flauwere oever gekregen

10. hier zijn afgelopen jaar fijnsparren verwijderd.

RECREATIE

Vooraf Wortel Kolonie is in de vallei van het Merkske een recreatieve aantrekkingspool. Ieder jaar ontvangen we er 10000-den mensen die er komen wandelen, fietsen, ruiteren, spelen, enz... Er is veel recreatieve infrastructuur aanwezig (zitbanken, picknick-tafels, bebording, slagbomen, enz...) dat gepast beheer behoeft zoals onderhoud, herstel en indien nodig vervanging.

In totaal hebben de arbeiders van Natuur en Bos 15 mensdagen gewerkt aan de toegankelijkheid van dit mooie domein.

In de vallei van het Merkske waren vroeger 3 paalcampings/bivakzones aanwezig, enkel deze van Wortel Kolonie is behouden. Ook bivakzone's vergen veel onderhoud zoals herstel van infrastructuur (tentplatform, vuurkorf, waterpomp, enz...), opruimen van recreatieafval (niet iedere bezoeker is 'zindelijk') en aanvullen van brandhout. Om het beheer vlot te laten verlopen werken we met een 'peter' die wekelijks de bivakzone bezoekt en het meeste afval opruimt, indien nodig

contact opneemt met de boswachter.

Niet minder dan 12 mensdagen hebben de terreinmedewerkers van Natuur en Bos besteed aan het optimaal houden van de bivakzone.

De overige gebieden van het Merkske aan Vlaamse zijde kennen een beperkte recreatiedruk. Het gebied is enkel opengesteld voor wandelaars en er is een beperkte infrastructuur aanwezig met een minimum aan bebording, banken, knuppelpaden, enz...

De terrein beheerders organisaties mikken hier op de wandelaar die op zoek is naar rust en een echte 'natuurbeleving'.

In totaal werden er 20 mensdagen door de arbeidersploeg gepresteerd aan onderhoud van de infrastructuur (maaien van wandelpaden, maken en plaatsen 2 zitbank, plaatsen 3 infoborden, onderhoud infrastructuur, ...)

In de winter van 2017-2018 zijn er enkele bijkomende wandeltrajecten gerealiseerd in het Merkske, kaderend in de realisatie van de 'Kempentocht' <https://www.kempen.be/route/kempentocht> Hiervoor zijn 2 bruggen over het Merkske aangelegd en is er nog wat bijkomende infrastructuur aangelegd (klaphekjes, overstapjes, ...). Dit werk is deels uitgevoerd via aanbesteding (aankoop materiaal) en door de groenarbeiders van Natuur en Bos (14,5 mensdagen) bijgestaan door vrijwilligers.

Overige werken

- Opruimen windval en andere onverwachte zaken (7 mensdagen arbeiders Natuur en Bos).

- Afbreken oude infrastructuur, opruimen sluisstort en recreatievuil (10 mensdagen arbeiders Natuur en Bos)

Nieuwe picknick-tafel met hout uit
eigen bos
(foto: Bart Hoeymans)

Wandelen in de Vallei van het Merkske

Nieuw infopaneel Merkske

HET MERKSKE IN EEN NIEUW JASJE

*Liza Van Velzen
(boswachter publiek
Staatsbosbeheer)*

De infopanelen en folders van Het Merkske zijn al een poosje verouderd. De wombatroute (rolstoelroute) stond er nog op, terwijl deze route niet goed begaanbaar was voor de rolstoel met ballonbanden. Ook de gesaneerde paalkampeerplaatsen stonden er nog op en de lay-out was ook niet meer van deze tijd.

In 2018 en begin 2019 hebben Natuur en Bos, Natuurpunt Markvallei, Staatsbosbeheer en vrijwilliger Jan Croes samen gewerkt om een nieuwe onafhankelijke huisstijl van Het Merkske te creëren. Deze huisstijl is vanaf 17 maart 2019 (op deze dag vind tevens de opening plaats) zichtbaar op de nieuwe infopanelen en folders. Ook zijn de oude laarzenpaden markeringen verwijderd en zijn de meeste laarzenroutes vervangen door het fijnmazige wandelknooppuntensysteem. De routes zijn nog altijd (groot gedeelte van het jaar) het best toegankelijk met laarzen. Het wandelknooppuntensysteem werkt vrij gemakkelijk en men kan ook routes verkorten of uitbreiden tijdens de wandeling.

Enkele infopanelen aan Nederlandse zijde zijn verwijderd, namelijk bij Eikelenbosch, de Castelhoeve en bij Café in Holland. Het infopaneel bij de parking aan de Hoogstratensebaan blijft behouden en het infopaneel van Eikelenbosch is verplaatst naar de infopanelen van de dodendraadroute op de grens bij Zondereigen. Op de nieuwe kaarten zijn nu ook de waardevolle natuurgebieden Het Moer en Hoogmoerheide zichtbaar. Deze behoren tot het stroomgebied van de Noordermark en dus van Het Merkske.

In de nieuwe folders en infopanelen zijn suggestiewandelingen gemarkeerd, welke na het belopen van deze routes een goed beeld geven van natuurgebied Het Merkske. Natuur en Bos, Natuurpunt en Staatsbosbeheer zijn trots op de eigen identiteit van Het Merkske. De natuur en wandelroutes zijn grensoverschrijdend, niet alleen de landsgrenzen, maar ook de grenzen tussen de terrein behorende organisaties.

Colofon

Nieuwsbrief 'het Merkske'.
Nummer 6, maart 2019

De nieuwsbrief 'het Merkske' is een uitgave van Staatsbosbeheer, het Agentschap voor Natuur en Bos, Natuurpunt Markvallei, waterschap Brabantse delta en Provincie Antwerpen. Deze nieuwsbrief is gratis voor alle geïnteresseerden.

Deze editie werd mede gevuld door bijdragen van onze vrijwilligers. Bedankt daarvoor!

Eindredactie door Bart Hoeymans (boswachter bij het Agentschap voor Natuur en Bos)
Vormgeving en lay-out door Geert Brosens (vrijwilliger Natuurpunt Markvallei)
Opmerkingen, aanvullingen op deze nieuwsbrief of bijdragen voor de volgende nieuwsbrief kunnen gemaild worden naar : bart.hoeymans@vlaanderen.be